

VALSTS KULTŪRAS PIEMINEKĻU AIZSARDZĪBAS INSPEKCIJA

RĪGAS IELAS KULTŪRVĒSTURISKAIS TĒLS

RĪGAS IELAS KULTŪRVĒSTURISKAIS TĒLS

VALSTS KULTŪRAS PIEMINEKĻU
AIZSARDZĪBAS INSPEKCIJA
2014

Izdevuma sagatavošanā izmantoti
VKPAI Pieminekļu dokumentācijas centra u. c. materiāli.

Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija
izsaka pateicību visiem, kas palīdzēja un piedalījās izdevuma tapšanā.

VKPAI

VALSTS
KULTŪRAS PIEMINEKĻU
AIZSARDZĪBAS INSPEKCIJA

MUINSUSKAITSEAMET

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Izdevuma zinātniskais redaktors – Jānis Zilgalvis
Projekta vadība – Kristīne Geile
Dizains – Katrīna Vasiļevska
Iespiests – apgāds *MANTOJUMS*

© Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija, 2014

Saturs

KURZEME

Liepāja	8
Sabile	10
Skrunda	12
Saldus	14
Ventspils	16

VIDZEME

Cēsis	18
Cesvaine	20
Līgatne	22
Rauna	24
Rūjiena	26
Valka	28
Varakļāni	30

ZEMGALE

Bauska	32
Jelgava	34
Jēkabpils	36
Nereta	38

LATGALE

Daugavpils	40
Krāslava	42
Līvāni	44

RĪGAS REĢIONS

Aloja	46
Jūrmala	48
Limbaži	50
Tukums	52

IGAUNIJA

Meizakila	54
Pērnavā	56
Tartu	58
Valga	60
Vilande	62

EIROPAS KULTŪRAS MANTOJUMA DIENAS 2014 RĪGAS IELAS KULTŪRVĒSTURISKAIS TĒLS

Kultūras mantojuma saglabāšana ļauj veidot filozofisku laika izpratni. Saksarsme ar kultūras mantojumu pagātnes, tagadnes un nākotnes attiecības risina vispārliciecināšāk. Mēs nedzīvojam tukšā vietā, viss labākais, ko katra paaudze spēj radīt, kļūst par kultūras mantojumu. Kultūras pieminekļa statuss ir tā vērtības manifestācija.

Kultūras mantojums vairāk ir jāuztver kā iespēja – to saglabājot, attīstīt vidi, tādējādi ar ietekmīgiem cilvēka dzīves kvalitātes veidošanas priekšnoteikumiem vispārējā konkurencē gūstot priekšroku. Latvijas kultūras mantojuma nozares misija ir saglabāt kultūras mantojumu kā cilvēka dzīves kvalitātes nozīmīgu faktoru – apzināt, aizsargāt un iekļaut mūsdienu dzīves aprītē materiālo kultūras mantojumu, veicināt sabiedrībā kultūrvēsturisku vērtību izpratni.

Viena no izcilākajām kultūras mantojuma kopuma vietām Latvijā ir Rīga. Tā ir dzīva Eiropas vēstures ilustrācija. Cauri gadsimtiem Rīga bijusi dažādu nozīmīgu notikumu un Eiropas tautu satikšanās krustpunkts. Līdz pat šai dienai Latvijas valsts galvaspilsēta glabā pierādījumus par Rietumu un Ziemeļeiropas ietekmi uz tās vēsturisko attīstību, robežām starp Rietumiem un Austrumiem, kā arī par tirdzniecības un kultūras ceļu krustojanos. Kārtu pēc kārtas Rīgas vēsturiskais centrs atklāj ap Baltijas jūru izvietojušos valstu vēstures pavedienus. Līdzīgi kā ar Romu, izsenis uzskata, ka visi ceļi ved uz arī Rīgu, tāpēc daudzās Latvijas apdzīvotās vietās ir Rīgas vārdā nosaukta iela, laukums vai ir bijis galvenais ceļš, kas ved uz Rīgu. Bieži tas kalpo par mugurkaulu vēsturiskās pilsētas struktūrai.

Latvijas pilsētās un citās apdzīvotās vietās ir 65 Rīgas ielas. Ar 2014. gada Eiropas kultūras galvaspilsētu vēsturiskie Rīgas ceļi savieno arī Dienvidigauņijas pilsētas.

Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija, izvēloties 2014. gada Eiropas kultūras mantojuma dienu tēma, vēlas stiprināt materiālā un nemateriālā kultūras mantojuma dažādu vietu savstarpējās attiecības, kā arī plašāk – Latvijas un Dienvidigauņijas mērogā – iesaistīties ar Eiropas kultūras galvaspilsētas statusu saistīto pasākumu norisē. Izvēlēta Eiropas kultūras mantojuma dienu tēma *Rīgas ielas kultūrvēsturiskais tēls* ļauj aktualizēt gan pilsētībūvniecības pieminekļu, atsevišķu ēku, gan arī ar pilsētvides ainavu saistītus materiālā un nemateriālā mantojuma saglabāšanas jautājumus.

Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija sadarbībā ar pašvaldībām un kultūras pieminekļu saimniekiem ir pievērsusi īpašu uzmanību ar Rīgas vārdu saistītajam kultūrvēsturiskajam mantojumam. Šogad izceļam ielu, kas pastāvējusi ilgāku laika periodu, kurai ir sava vēsture – interesants vai vienkāršs uz faktiem balstīts stāsts, tēls, kultūrvēsturiskā vide, atsevišķi unikāli objekti un jūtamas rūpes par kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu.

Kultūras mantojums ir vērtība sabiedrībai, kas nepieder tikai mūsu laikam, bet arī nākotnei. Ne tikai Rīga var lepoties ar Eiropas kultūras galvaspilsētas statusu, bet visa Latvija, un ne tikai Rīgā ir vērtības un attīstības iespējas, bet visa Latvija arvien vairāk tiek sakārtota, un es ceru, ka tā kļūs par spēcīgu zemi, kur cilvēka dzīves kvalitātei ir vērtība.

Juris Dambis,

Dr. arch., Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas vadītājs

EUROPEAN HERITAGE DAYS 2014 REFLECTION OF RĪGA IN THE STREETS OF HISTORIC TOWNS

Preservation of cultural heritage enables a philosophical understanding of time. Links to cultural heritage are the most convincing way of addressing relationships between the past, the present and the future. We do not live in a vacuum. The best things that each generation creates become a part of cultural heritage. The status of a cultural monument bestows value upon the relevant object.

To an ever greater extent today, cultural heritage must be perceived as a challenge. Preservation of cultural heritage makes it possible to develop an environment that can gain advantages in the competition over prerequisites for quality of life. The mission for Latvia's cultural heritage sector is to preserve the heritage as an important factor in the quality of life of the individual by identifying, protecting and bringing into circulation our tangible cultural heritage and by promoting an understanding of heritage values in society.

One of the most outstanding places in Latvia for cultural heritage is Rīga. The city is a living illustration of European history. Throughout the centuries, Rīga has served as a crossroad for various important events and for a confluence of European peoples. To this very day, Latvia's capital city contains evidence of the influence of Western and Northern Europe on its historical development, of the boundary between West and East, as well as of various routes for trade and culture that meet in Rīga. Layer after layer, Rīga's historical centre reveals threads of the history of countries that are around the Baltic Sea. As was once the case with Rome, people in ancient times thought that all roads lead to Rīga, and that is why many towns in Latvia have a street or a square that is named after the city. Often it was the main road that led to Rīga, and often it was the backbone to the structure of an historic city.

There are 65 streets called Rīga Street in Latvia. Historical Rīga Streets also link to towns in Southern Estonia in 2014, when Rīga is the European Cultural Capital.

In choosing a topic of European Heritage Days in 2014, the State Inspection for Heritage Protection of Latvia wishes to strengthen the relationship between tangible and intangible culture in various locations. In a broader sense, the purpose is to become involved in events related to the European Capital of Culture at the level of Latvia and Southern Estonia. The chosen topic, "Reflection of Riga in the streets historic towns" speaks to monuments of urban development, individual buildings, as well as issues related to the preservation of tangible and intangible culture in the urban landscape.

The State Inspection for Heritage Protection works with local governments and owners of cultural monuments, particularly focusing on that part of the cultural and historical heritage that is related to the name of Rīga. This year we are emphasising a street that has existed for a long period of time and has its own history – an interesting or simply fact-based story, image, cultural and historical environment, unique objects, and there is evident concern for the preservation of the cultural and historical monument.

The heritage is of value to society, and it belongs not only to our era, but also to the future. Not only Rīga, but all of Latvia can be proud of the status of European Capital of Culture. All of Latvia is increasingly being improved, and I hope that it will become a powerful land for the quality of human life!

Dr Juris Dambis

Head of State Inspection for Heritage Protection

Rīgas iela Liepājā

Liepāja ir viena no Latvijas lielākajām pilsētām, kas jau sen – 2., 3. gadsimtā – pazīstama kā tirdzniecības vieta, šeit skandināvi savus darījumus kārtojuši ar libiešiem un kuršiem. 13. gadsimtā izveidojies zvejnieku ciems ar ostu. 14. gadsimta sākumā bīskapam piederošo teritoriju savā pārziņā pārņēma Livonijas ordenis. 1625. gadā Liepājai piešķirtas pilsētas tiesības. 17. gadsimtā pilsēta cieta poļu un zviedru karadarbības rezultātā. Liepājas ostas izbūve norisinājusies vairākos posmos no 1860. līdz 1904. gadam. Izveidota arī kara osta. 20. gadsimta sākumā Liepāju ar Baltijas un ārzemju ostām saistīja regulāra tvaikoņu satiksme, attīstījās rūpniecība, sāka kursēt pirmais tramvajs Baltijā. Postu pilsēta pieredzēja 1905. gada revolūcijas laikā un Pirmajā pasaules karā, taču vissmagāk to skāra Otrais pasaules karš, kura laikā iznīcināta liela daļa no tās vēsturiskā centra, ražotnes, dzelzceļa mezgls, ostas infrastruktūra. Pēc kara atjaunojās tikai zvejas osta un atsevišķi vieglās rūpniecības uzņēmumi. Neraugoties uz to, Liepājā saglabājusies virkne ēku no 18. gadsimta, kas papildina 19. gadsimta otrās puses liecības, – tās tapušas tā sauktajā vasarnīcu stila ietekmē. Liels ir arī Liepājas arhitekta Maksa Paula Berči veikums, pēc kura projektiem celts ievērojams skaits dzīvojamo un sabiedrisko ēku, kas šodien veido pilsētas atpazīstamību. Liepāja var lepoties arī ar ievēribas cienīgām baznīcām: Svētās Annas luterāņu baznīcu (1892–1893, 1872–1873, arhitekts M. P. Berči), Svētā Nikolaja pareizticīgo jūras katedrāli (1903), Svētās Trīsvienības luterāņu baznīcu (1758) u. c.

Rīgas ielu neatradīsim pilsētas vēsturiskajā sirdī – Vecliepājā. Tā sākas pie tirdzniecības kanāla un beidzas pie autoostas. Ielas ainava ir saglabājusi autentiskumu. Šeit neatradīsim neveiksmīgus padomju laika darinājumus, nedz arī būves, kas radušās mūsdienās kā neiederīgas vēsturiskajā vidē. Noteiktu ritmu ielas telpā uztur tramvajs, kas ik pa brītiņam nogādā pilsētniekus

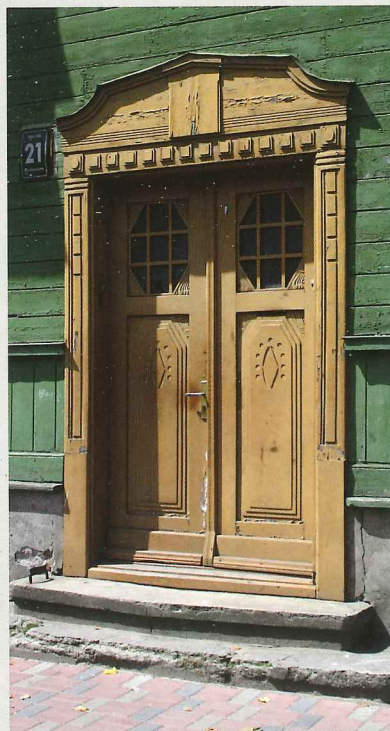
Rīgas ielas Liepājā sākums. 2014. gads. J. Zilgalvja foto

pie viena vai otra nama, kur nu katram vajadzīgs. Ielas apbūve ir perimetrāla, to bagātīgi papildina stādījumi – koki ielas malās un pagalmos. Apbūve galvenokārt veidojusies 19. gadsimta otrajā pusē eklektisma stila ietekmē. Pārsvārā ir mūra ēkas, taču vietām redzamas arī koka būves. Gan vienas, gan otras veido viengabalainu pilsētvidi, tās mērogu un noskaņu. Neorenesanses iezīmes vērojamas namu Nr. 15, 28 fasādēs, tā sauktais ķieģeļu stils izpaužas ēku Nr. 11, 31, 37/39, 63/65 u. c. veidolā. Ielas apbūvē pārstāvēts arī jūgendstils un *Art Deco* virziens, kam raksturīgs jūgendstila un agrā modernisma virzienu ietekmēts dekoratīvisms. Tāda ir divstāvu koka ēka Nr. 21 (1913) Rīgas un Kroņu ielas stūrī, kas var lepoties ar ļoti izteiksmīgu portālu. Vēsturiska koka ēka saglabājusies Rīgas ielā 22 (19. gadsimta pēdējais ceturksnis), kas netiek izmantota. Jācer, ka kādreiz to atjaunos. Savdabīgai koka apbūvei pieskaitāmas arī ēkas Nr. 34, 45, 55 u. c. Rīgas ielas nami bagāti ar daudzām interesantām detaļām – būvgaldniecības izstrādājumiem. Galvenokārt tās ir durvju vērtnes, piemēram, namos Nr. 21, 28, 37/39, 43, 45 u. c.

Rīgas ielā 54 atrodas pareizticīgo baznīca (1905–1907), kuras arhitektūrā izpaužas tā sauktais krievu – bizantiešu stils. Torņa smaili, draudzēs telpas vaiņagojumu, kā arī ieejas lieveņa jumtiņu noslēdz sipolveida kupoli. Ēkas fasādēs izteiksmīgi izvietoti dekora elementi, kas, balti tonēti, izceļas uz sarkanīgā tonī krāsotu sienu fona.

Rīgas iela Liepājā, kaut arī neatrodas vēsturiskajā centrā, raksturo pilsētas 19. gadsimta otrās puses un 20. gadsimta sākuma pilsēt būvniecisko vidi, liepājnieku sadzīviskās norises un rocību. Tai ir īpašs šarms, ikvienam ir ieteicams izstaigāt ielu no autoostas līdz kanālam.

Autors J. Zilgalvis

Dzīvojamās ēkas portāls Liepājā, Rīgas ielā 21. 2014. gads. J. Zilgalvja foto
Rīgas iela Liepājā. 2014. gads. J. Zilgalvja foto

Rīgas iela Sabilē

Vairāk nekā simt kilometru no Rīgas gleznainajā Abavas senlejā atrodas Sabile. Jau 11.–13. gadsimtā šajā vietā bijusi ar aizsarggrāvjiem nocietināta senpilsēta ar pilskalnu. Krustnešu invāzijas dēļ Sabilē sāka valdīt Livonijas ordenis, kas uzcēla pili. Vēlāk tā pārbūvēta. Sabile krietni izpostīta Ziemeļu kara laikā. 18. gadsimta beigās pilsēta kļuva par tirdzniecības un amatniecības centru. Pirmajā pasaules karā postījumu tajā nebija, 1917. gadā Sabilē piešķirtas pilsētas tiesības. 20. gadsimta sākumā tur veiksmīgi darbojās rūpniecības uzņēmumi, piemēram, pienotava, alus brūzis, kokzāģētava u. c. Šodien Sabile ir pievilcīgs objekts tūristiem un izpētes vieta arhitektiem un arheologiem.

Braucot no Rīgas puses, Rīgas iela Sabilē sākas ar vidi, kurā apbūve paslēpusies aiz kokiem. Tikai tālāk sāk iezīmēties ielas apbūves raksturs – brīvstāvošas ēkas mijas ar neapbūvētiem zemes gabaliem, pagalmiem, kas bagātīgi apzaļumoti. Pašā pilsētas centrā ēkas Rīgas ielā būvētas cita pie citas un veido blīvi apbūvētu ielas ainavu. Ielā dominē divstāvu mūra ēkas, nedaudz mazāk ir vienstāva ēku. To vidū kāds pamanījies uzbūvēt arī pa kādai divstāvu koka ēkai. Rīgas ielas apbūve veidojusies 18. un 19. gadsimtā un ataino tā laika mazpilsētas izaugsmi un stilistisko evolūciju.

Visu ēku garenfasādes ir pavērstas pret ielu. Atsevišķās vietās divstāvu ēkas virknējas cita citai blakus, un to augstums ir gandrīz vienāds. Citur ēku augstums mainās, taču abos gadījumos pilsētvide ir pievilcīga, ainaviski izteiksmīga un emocionāli saistoša.

Viena no senatnīgākajām ēkām atrodas Rīgas ielā 3/5. Tā ir divstāvu ēka ar stāvu, kārneņiem segtu divslīpju jumtu, kura gali ir daļēji nošļauti. Logailu ritms laika gaitā ir mainīts, taču apjoms saglabājis savu senatnīgo

Rīgas iela Sabilē. 2014. gads. J. Zilgalvja foto

garšu. Tāda pati jumta forma ir arī vienkāršai ēkai Rīgas ielā 7, kas laika gaitā ieguvusi trīs ailu asu jumta izbūvi.

Dažām ielas ēkām būtu jāveic remonts, citas ir sakoptas, dažu logos raugoties, kļūst skaidrs, ka tur jau labu laiku nav dzīvības, citviet jauks ģerāņu podiņš logā liecina par vecākās paaudzes klātesamību. Lai arī Latvijas mazpilsētās patlaban nav ziedu laiki, Sabiles ielas ir sakoptas un sakārtotas atbilstoši iespējām.

Rīgas ielas malā atrodas vairāki savdabīgi pieminekļi un objekti. Viens no tiem ir Sabiles sinagoga, kas celta 1890. gadā, kad pilsētā bija liela ebreju kopiena. Pēc Otrā pasaules kara ēka palika tukša, un šodien tajā iekārtots mūsdienu mākslas un kultūras mantojuma centrs. Tādējādi šis minoritātes piemiņa ir saglabāta. Otrs objekts, kas visai tuvu saistās ar Kalna ielu, ir Sabiles vīna kalns, kurā vīnogu audzēšana aizsākusies jau 14. gadsimtā un turpinās vēl šodien. Vīna kalns ir reģistrēts Ginesa rekordu grāmatā kā vistālāk uz ziemeļiem brīvā dabā augošais vīnogulāju lauks. Un vietējos veikalos var iegādāties kādu no šiem vīniem. Ne velti Sabile sevi dēvē par pilsētu ar odziņu!

Nevienu citā mūsu mazpilsētā neatradīsim tik iespaidīgu leļļu dārzu, kāds izveidots Sabilē, Rīgas ielas malā. No salmiem veidotās lelles ietērptas dziedātāju, sportistu, tautas u. c. tērpos. Šī kolekcija priecē garāmgājējus un tūristus, it īpaši bērnus.

Autors J. Zilgalvis

Rīgas iela Sabilē, 2014. gads. J. Zilgalvja foto

Rīgas iela Skrundā

Skrundai ir sena un notikumiem bagāta vēsture. Sākotnēji tur atradusies viduslaiku pils – Ventas kreisajā krastā, kur tagad slienas brīvdabas estrāde. Skrundas pili saimniekoja ordenis, un tās vārds minēts jau 1253. gadā. Pils novietojums bija stratēģiski svarīgs – ceļa malā, kas veda no Klaipēdas uz Saldu un tālāk arī uz Jelgavu. Hercoga Jēkaba laikā nu jau muižā darbojās vairākas manufaktūras. 17. gadsimtā pils nocietināta ar bastioniem. 1631. gadā par pilskungu ar hercoga Frīdriha rīkojumu iecelts Ernsts Johans fon Sakens. Kroņa (valsts) muižas kungu māja celta 1819. gadā no koka. 19. gadsimta 40. gados ēka nojaukta, un tās vietā, saglabājot pagrabus un papildinot pamatus, tapusi šodien redzamā pils, kurā nesen iekārtota viesnīca un restorāns.

Rīgas iela Skrundā nav galvenā iela, taču tā atrodas vēsturiskā centra tuvumā un savieno Meža un Lielo ielu, kas atrodas luterāņu baznīcas tuvumā.

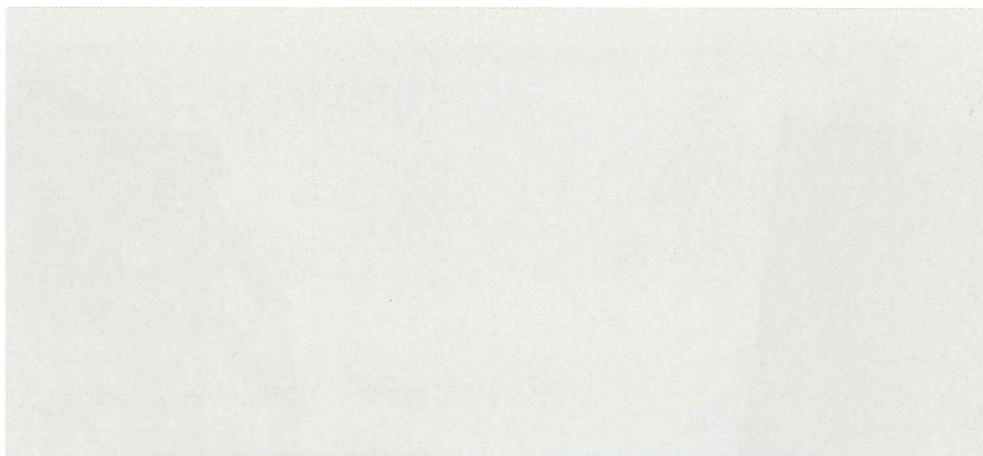
Rīgas ielu, kas segta ar grants segumu, no abām pusēm iekļauj grāvji, pāri kuriem mazi tiltiņi ved pie vārtniem un pagalmos. Ielai abās pusēs stādīti koki, un ielas ainava kopumā ir bagātīgi zaļa. Ielas stādījumus papildina pagalmos esošās ābeles, krūmi, dzīvžogi un puķes.

Rīgas iela Skrundā. 2014. gads. J. Zilgalvja foto

Mazās ieliņas apbūvi veido vienkārša koka ēkas, kas katrā paslēpusies savā pagalmā. Ēkas pārsvarā tapušas 19. gadsimta beigās, 20. gadsimta 20. un 30. gados. Tie ir mīļīgi, nelieli koka namiņi Rīgas ielā 1, 3, 7. Katrs krāsots savā tonī: zaļā, brūnā, dzeltenā, bet logi visiem ir tradicionāli balti. Tieši šīs un līdzīgās ēkas rada ielas intīmo noskaņu un romantiku. Šī mazā Skrundas ieliņa būs mīļa tiem, kam apnikusi galveno ielu kņada un cilvēku burzma, automašīnu radītā trauksme un nemierīgais dzīves ritms.

Autors J. Zilgalvis

Rīgas iela Skrundā. Ēka Nr. 3. 2014. gads. J. Zilgalvja foto

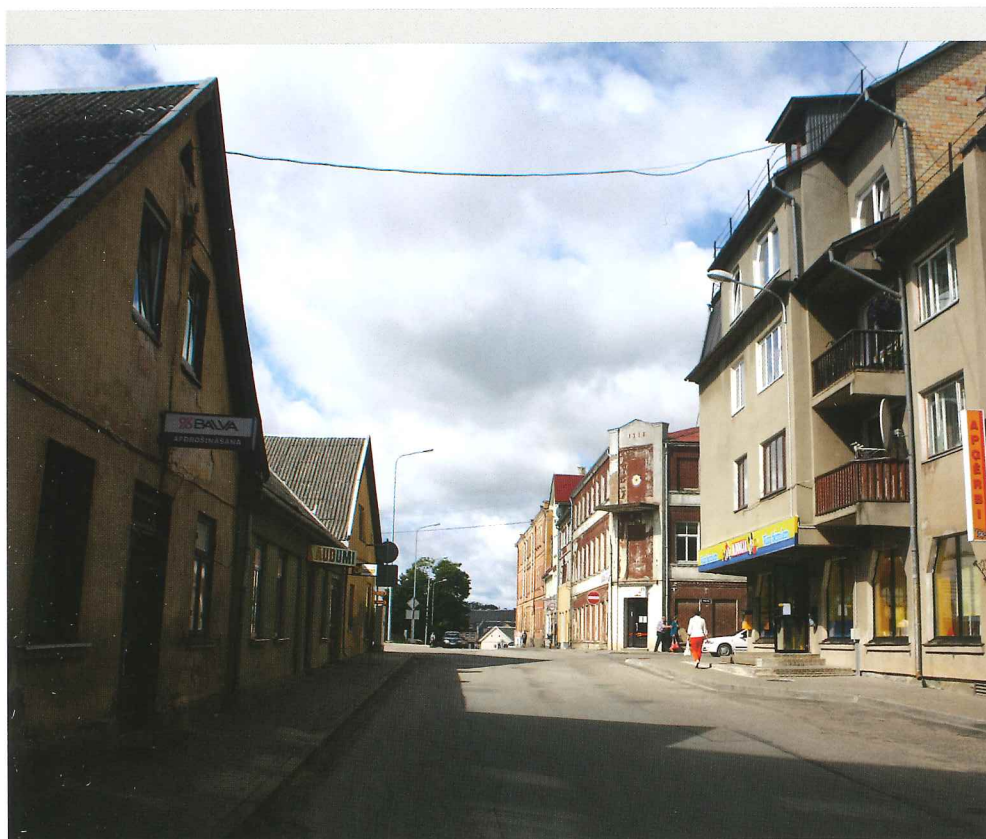

Rīgas iela Skrundā. Ēka Nr. 7. 2014. gads. J. Zilgalvja foto

Rīgas iela Saldū

Saldus atrodas Cieceres upes krastos, un no austrumiem pilsētai piekļaujas Saldus ezers. Saldus vārds dokumentos minēts jau 1253. gadā, kad novadu sāka pārvaldīt Livonijas ordenis. Taču krietni pirms tam netālu atradusies seno kuršu pils ar apmetni pilskalna pakājē. Ordeņa pils celta 15. gadsimtā, tā gājusi bojā 18. gadsimtā. Tās vietā veidota Saldus muiža, kurā 20. gadsimta 30. gados iekārtota slimnīca. 17. gadsimtā pilsēta bija nozīmīgs amatniecības un tirdzniecības centrs. Postošs Saldum bija 18. gadsimta sākums, kad Lielā mēra laikā un karadarbības dēļ zaudēta lielākā daļa iedzīvotāju. Turpmākos simts gadus pastāvēja tikai Saldus muiža un draudze. Uzplaukums sākās 19. gadsimta vidū, un vēlāk to lielā mērā sekmēja 1929. gadā atklātā Liepājas–Glūdas dzelzceļa līnija. Ne mazāka nozīme bija arī Brocēnu cementa fabrikas nodibināšanai. Pilsētas tiesības Saldum piešķirtas 1917. gadā, un no 1950. gada Saldus ir rajona centrs. Neraugoties uz vairākkārtējiem postījumiem, Saldus sajūsmīna ar savu vēsturisko centru, kura apbūve izvietojas paugurainā ainavā. Pilsētai raksturīga 19.–20. gadsimta jaukta apbūve, un daļa no tās atrodas Rīgas ielā. Šī iela veidojusies pilsētas centrā un ar nelielu loku savieno Lielo ielu un Jelgavas ielu. Rīgas iela krustojas arī ar Striķu ielu, kurā lielā mērā koncentrējušās vēsturiskās ēkas.

Ēkas Rīgas ielā tapušas 19. gadsimtā un 20. gadsimta 70. un 80. gados, tās ir viena līdz četrus stāvu mūra mājas. Vairākas ēkas celtas eklektisma stilā, citām stilistiskā piederība grūti definējama. Ielas vēsturiskā apbūve kopumā bijusi perimetrāla, taču padomju laika būves to izjauc, jo atkāpjas no ielas, veidojot neizprotamus priekšpagalmus. Ielas ainava vairs nav autentiska – vēsturiskās ēkas papildina padomju laika veidojumi, kā arī neapbūvēti (laika gaitā apbūvi zaudējuši) zemesgabali, piemēram, tagadējā autostāvvietā.

Rīgas iela Saldū. 2014. gads. J. Zilgalvja foto

Interesanta ēka saglabājusies Lielās un Rīgas ielas stūrī (19. gadsimta pēdējais ceturksnis). Tās gala fasāde ir neogotikas stilistikā virziena atblāzma ar nedaudz provinciālu noskaņu. Šķautnēs veidoti dekoratīvi tornīši, bet virs trīsstūrveida zelmiņa novietots kāpienveida noslēgums. Iespējams, šī ēka ir kādas senākas ēkas pārveidojums. Arī mūsdienās fasāde ir mainījusies, un ēkas tehniskais stāvoklis nav iepriecinošs.

Īpatnējs apjoma risinājums ir vienstāva namam Striķu un Rīgas ielas stūrī. Pret ielu ar zelmiņiem pavērstu ēku vidū atrodas vienstāva ēka ar jumta slīpni pret ielu. Iespējams, šis savdabīgais veidojums radies pārbūvju dēļ, taču tas piesaista uzmanību. Šis «komplekss», ja to izpētītu un renovētu, varētu būt viens no pilsētas apmeklētāju piesaistes objektiem, kas līdz šim, iespējams, nav pienācīgi novērtēti.

Vairākām ielas ēkām ielikti plastmasas logi, kas nebūt neizdaiļo kultūrvēsturisko vidi. Virknei ēku fasādes ir noplukušas.

Rīgas ielā parādās arī mūsdienu aktivitātes – vēlme rast vēsturiskas pilsētvides revitalizāciju un apbūvi piesaistīt mūsdienu sabiedrības vajadzībām. Tāda ir viesnīcas ēka Rīgas ielā 10a, kurai ir interesanti mūsdienīgi fasāžu dekora elementi. Tāpat savdabīgs mēģinājums atdzīvināt ielas telpu ir kokā veidotā fasāde blakus namam Lielajā ielā 8.

Rīgas iela Saldū neapšaubāmi ir viena no būtiskākām pilsētas vēsturiskā centra sastāvdaļām, kas, lai gan ne pilnībā, joprojām ir saglabājusi savu vēsturisko noskaņu. Vēsturisko apbūvi ir iespējams restaurēt, atgūstot tās vērtības, kas laika gaitā zudušas, bet padomju laika būvju adaptācija, nekaitējot iepriekšējo paaudžu veikumam, ir atkarīga no arhitektu meistarības.

Autors J. Zilgalvis

Saldus. 20. gadsimta 30. gadi. VKPAI PDC
Rīgas iela Saldū. 2014. gads. J. Zilgalvja foto
Rīgas un Lielās ielas stūris. 2014. gads. J. Zilgalvja foto

Rīgas iela Ventspilī

Senākās ziņas par Ventspili saistās ar Ordeņa pili, kas dokumentos pieminēta jau 1209. gadā. Tai blakus visai drīz izveidojās apmetne. Viduslaiku pilsēta, iespējams, atradies starp Jāņa un Katrīnas ielu jau kopš 15. gadsimta beigām. Livonijas ordeņa laikos Ventspils bija Hanzas savienības dalībniece. Hercoga Jēkaba valdīšanas laikā (1642–1682) pilsēta bija nozīmīga Kurzemes hercogistes osta, amatniecības un kuģubūves centrs. Šajā laikā veidojās tagadējā vecpilsētas apbūves struktūra, kas pilnveidojās 18. gadsimtā. Poļu–zviedru kara laikā apbūve cieta ugunsgrēkā, bet Ziemeļu kara laikā – ap 1710. gadu – mēra epidēmijā gāja bojā daudzi pilsētas iedzīvotāji. 1795. gadā Kurzemes hercogiste tika iekļauta Krievijas impērijas sastāvā. Sākumā Ventspils bija maza, klusa pilsētiņa. 19. gadsimta vidū atjaunojās kuģu būvētava, izbūvēti jauni moli, pieauga iedzīvotāju skaits, darbojās jūrskola.

Ventspils attīstības uzplaukuma laiks ir 19. un 20. gadsimta mija, kad izbūvēta moderna osta un dzelzceļa līnija Ventspils–Maskava–Rībīnska. Pilsēta kļuva par ievērojamu Krievijas tranzītu. Ventspils attīstību smagi skāra Pirmais pasaules karš, taču Otrajā pasaules karā apbūve cieta samērā maz. 20. gadsimta 60. un 70. gados Ventspils osta kļuva par lielāko PSRS naftas un tās produktu eksportostu. Šodien Ventspils turpina attīstīties, priecējot ar savu sakārtotību un mūsdienu pienesumu.

Rīgas iela atrodas vecpilsētā, tā nav gara – ielas viens gals atduras Vasarnīcu ielā, otrs – pie baptistu lūgšanu nama. Rīgas ielā dominē vienstāva koka apbūve, tikai atsevišķas ēkas ir divstāvu, bet dažas – trīsstāvu, un tās ir mūra. Vienstāva namiņi segti ar stāviem divslīpju jumtiem, ko vietām bagātina mezonīni. Vēsturiskajai apbūvei pa starpu radušās atsevišķas padomju laika būves, kas kopumā to respektē. Ēkas celtas atstatu cita no citas, tās atdala žogi ar vārtiem, pagalmus papildina kupli koki un krūmi.

Rīgas iela Ventspilī. 2014. gads. J. Zilgalvja foto

Vienstāva koka namiņi Rīgas ielā 10, 12, 14 veido Ventspilij raksturīgu pilsētvidi un ielas ainavu. Vietām ēkas ir atstatu no ielas un veido romantiskus priekšpagalmus, kas bagāti ar ziediem, augļu kokiem, turpat sakrautas malkas grēdas. Iespējams, viens no šādu pagalmu īstajiem saimniekiem ir melnbalts runcis, kurš aktīvi piedalījās ielas apsekošanā.

Baptistu lūgšanu nams (1895) savā apjoma askētiskumā līdzinās dzīvojamajai ēkai, taču tas labi iekļaujas vēsturiskajā apbūvē. Baznīcas arhitektūrā dominē gotikas formas. Daļa no koka ēkām ir saglabājušas savu autentisko veidolu un fasāžu arhitektonisko risinājumu, piemēram, Rīgas ielas 3. namam redzamas vēsturiskās durvju vērtnes, logi un to apdare, pilastri. Ēka Rīgas ielā 8 izceļas ar autentisku fasāžu dekoratīvo risinājumu. Citviet vēsturiskās detaļas ir atjaunotas, saglabājot to raksturu, kā ēkai Nr. 5, 7. Vietām veikta arī restaurācija un atjaunošana, piemēram, ēkas Nr. 11 fasāde. Rīgas iela, tāpat kā visas šā rajona ielas, ir labiekārtota. Betona bruģakmeņim blakus redzams laukakmeņu segums, un šo klājumu proporcijas ir labi sabalansētas.

Lai arī Rīgas iela nav no pilsētas galvenajām ielām, tā ir raksturīga Ventspilij ar savu intīmo noskaņu, neviena ēka nav pamesta, tur valda nesteidzīgs ritms.

Autors J. Zilgalvis

Rīgas iela Ventspilī. 2014. gads. J. Zilgalvja foto

Rīgas iela Cēsis

Vēstures avotos Cēsis pirmo reizi pieminētas 1206. gadā Indriķa hronikā, taču kā pilsēta tās dokumentētas tikai 1323. gadā. 13. gadsimta sākumā pie ordeņa celtās pils izveidojās pilsēta, kas bija ieslēgta aizsargmūros. Šajā teritorijā atradās arī Rīgas iela – šodien viena no galvenajām vēsturiskā kodola ielām. Rīgas ielā dominē perimetrāla kvartālu apbūve, ēkas ritmiski izvietotas cita pie citas, tās pārsvarā ir divstāvu, vietām arī augstākas, tapušas 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā. Taču ielas apbūvē dominē 18.–19. gadsimta pirmās puses ēkas. Laika gaitā ielas ainava, kādu to redzam 20. gadsimta sākuma fotoattēlos, ir nedaudz mainījusies. Aizlaists postā un pēc tam nojaukts rātskunga Fritča nams Nr. 15 (18. gadsimta 80. gadi), taču virkne citu ēku joprojām veido Rīgas ielas pievilcību un senatnīgo noskaņu. Tāds ir nams Rīgas ielā 4 (1926), kas raksturo nacionālā romantisma attīstības tendences, tāds ir arī pilsētas Rātsnams ar piebūvi un sarga mājiņu Rīgas ielā 7 (18. gadsimts). 20. gadsimta sākumā populārā jūgendstila izpausmes raksturo 10. namu, kas celts, nojaucot kādu 18. gadsimta ēku, savukārt jau padomju laikos restaurētais Tirgotāju nams Rīgas ielā 16 (1788) jau ilgus gadus priecē gan pilsētas iedzīvotājus, gan viesus. Šī baroka stila ēka ir viena no greznākajām pilsētas vēsturiskajā centrā. Mazo divstāvu namu virknējumu pārtrauc jūgendstila ēka Nr. 20 (1913), ko cēlis būvmeistars Pēteris Pētersons. Rīgas iela populāra arī ar kādu pikantiem nostāstiem saistītu ēku – 17. namā (tā sauktajā Princešu namā), kas celts 18. gadsimtā, esot izmitinātas galma

Rīgas iela Cēsis. 20. gadsimta 80. gadi. VKPAI PDC

dāmas no Pēterburgas... par sliktu uzvedību. Taču patiesībā jau laikam nams savu nosaukumu ieguvis no *Comtessenhaus* – komtešu nama, kurā mitinājās neprecētas muižnieku atvases.

Rīgas iela Cēsīs ar savu koptēlu pilsētas plānojuma telpiskajā struktūrā, kā arī ar interesantajiem nostāstiem par ēkām ir savdabīga liecība par šīs Vidzemes pērles kultūrvēsturi. Rīgas ielas apbūve ir sabiedrības atmiņās neizdzēšama un nākotnē saglabājama vērtība. Lai katrs, kas apmeklē šo vietu, atrod tajā kaut ko jaunu un neredzētu, kas rosinātu atgriezties vēlreiz.

Autors J. Zilgalvis

Cēsu pilsētas vēsturiskais centrs. 20. gadsimta 30. gadi. VKPAI PDC
Tā sauktais Princišu nams Cēsīs, Rīgas ielā 47. 2013. gads. J. Zilgalvja foto

Rīgas iela Cesvainē

Cesvaines vārds rakstos pirmo reizi minēts 1209. gadā Rīgas bīskapa Alberta Lēņu grāmatā, bet pilsētas tiesības tā ieguvusi 1991. gadā. 14. gadsimtā blakus pilskalnam uzcelta bīskapa mūra pils, ko nopostīja Livonijas kara laikā. 1815. gadā Cesvaini nopirka muižnieku Vulfu dzimta, kas četrās paudzēs tur saimniekoja un izveidoja iespaidīgu muižu, kuras kompleksa ēkas un 1896. gadā celtā pils saglabājušās līdz mūsdienām.

Kad cesvainieši 19. gadsimtā ar zirgiem brauca uz Rīgu, taisnākais ceļš veda caur Liezēri un Vecpiebalgu, gar Skujeni un Mālpili, tāpēc ceļš šajā virzienā mazpilsētas vēsturiskajā centrā ieguva Rīgas ielas vārdu. 20. gadsimta sākuma fotoattēlos redzamā ainava gan ir mainījusies, saglabājušās dažas 18.–20. gadsimta sākumā būvētās ēkas, uzceltas jaunas, bet tā joprojām ir viena no Cesvaines galvenajām ielām ar vairākiem veikaliem, aptieku, internātskolu, tirgus laukumu, TV torni.

Rīgas iela sākas pie Sulupītes tilta. Tālāk atradās pasta un telegrāfa ēka, ko Otrā pasaules kara laikā uzspridzināja. 20. gadsimta 30. gados par skaistāko Cesvaines ēku dēvēja Andreja Brigadera jaunuzcelto māju. Starp ceļu uz baznīcu un *Kraukļiem* atradās jau 16. gadsimtā kartē atzīmētais Šļākas krogs, 1765. gadā to savās piezīmēs piemin vietējais mācītājs Gotlibs Frīdrihs Mītels. Pēc Johana Vilhelma Krauzes zīmējuma ap 1792. gadu uzceltā jaunā ēka ar divstāvu vidusdaļu bija garākais krogs Latvijā. 1924. gadā pēc arhitekta Augusta Raistera projekta kroga kreiso stadulu pārbūvēja kultūras veicināšanas biedrības vajadzībām. 1931. gadā cesvainieši te sagaidīja Kārli Ulmani. Milzīgā ēka izdega 1944. gada augustā. Mūsdienās labajā spārnā joprojām darbojas veikali (tagad Rīgas

Draudzes skola. 20. gadsimta 20. gadi. Cesvaines muzeja arhīva foto

iela 2), kultūras biedrības telpu vietā 1961. gadā uzbūvēta internātskola (tagad Rīgas iela 4).

Aiz krustojuma ar tagadējo Raiņa ielu saglabājusies fotogrāfa Jēkaba Gobiņa (1860–1942) māja, kur bija arī viņa darbnīca, vēlāk siklietu tirgotava, patlaban privātā dzīvojamā māja. Tālāk Rīgas ielas augstākais punkts – Karātavu kalns, kur 20. gadsimta 20.–30. gados ierīkota brīvdabas estrāde, kurā notika novada dziesmu dienas, brīvdabas izrādes, aviācijas svētki, koncerti, tostarp Marģera Zariņa kantātes *Malienas zemnieki* pirmatskaņojums. 1959. gadā kalnā uzbūvēja TV torni. Tā virsotne ir augstākais punkts Baltijā – 398 metri v. j. l. Rīgas iela noslēdzas ar 1842. gadā būvēto draudzes skolu (dibināta 1685. gadā). Skolas pārzinis Ādams Daugulis (1836–1917) tur 1864. gadā sarīkoja pirmo Vidzemes draudzes skolu skolotāju konferenci. Skolā izaudzis viņa dēls, pianists, vēlākais Latvijas konservatorijas profesors Arvīds Daugulis (1879–1955). 20. gadsimta 20. gadu otrajā pusē un 30. gados vasarās pie vecākiem – skolas pārziņa, kordiriģenta Otto Zariņa un viņa kundzes ērgelnieces un dziedātājas Austras Zariņas – uzturējās dēls jaunais komponists M. Zariņš.

Rīgas iela saglabājusi savu ainavisko pievilcību ar tiekšanos kalnā, kas, ņemot vērā tālāko mērķi Rīgu kā izglītības un kultūras simbolu, sauc un aicina uz garīgu izaugsmi. Ceļš kalnup gājējam ļauj izjust Vidzemes augstienes skaisto, bet sarežģīto reljefu.

Autores: D. Matro un M. Evardsone

Cesvaines aptieka. 20. gadsimta 20. gadi. O. Priedīša foto
K. Ulmaņa vizīte pie Šjākas kroga 1931. gada 19. jūlijā. J. Dickala foto
Šjākas krogs, A. Brigadera māja. 1925. gads. J. Goloiu foto

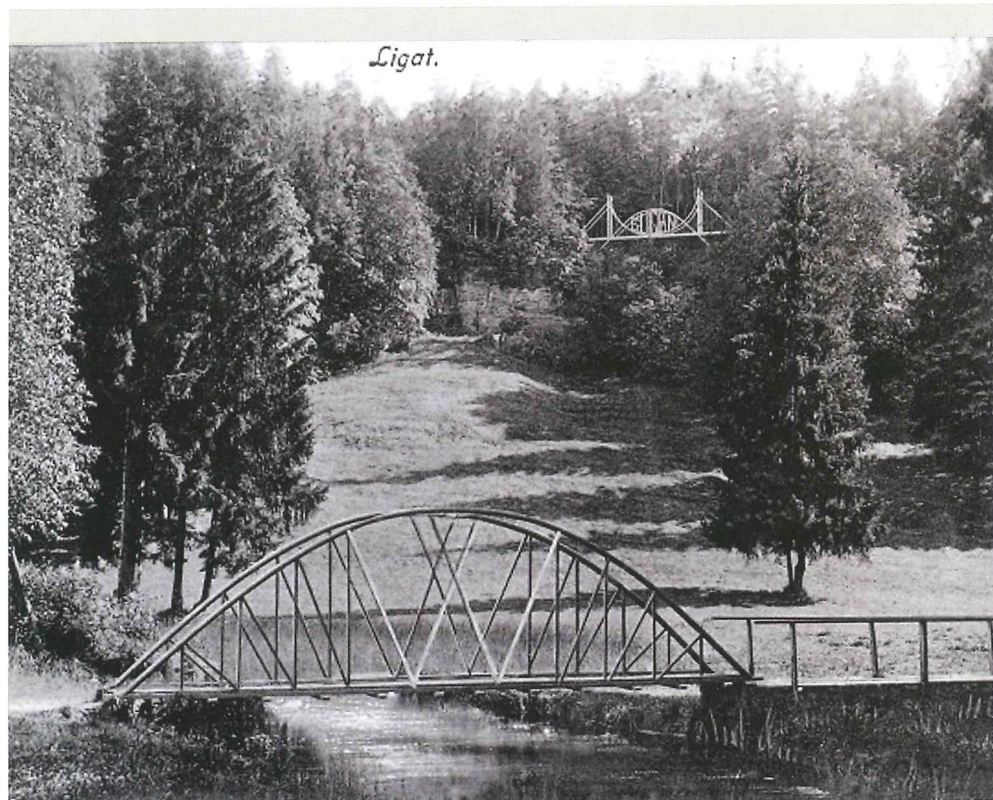
Rīgaskalns un Rīgas iela Līgatnē

Līgatne pilsētas tiesības ieguva 1993. gadā, bet jau izsenis tur bijusi apdzīvota vieta, kas savu uzplaukumu piedzīvoja, pateicoties Līgatnes papīrfabrikas dibināšanai 1815. gadā. Līgatnes vēsturiskais centrs tā pašreizējā izskatā veidojies galvenokārt 19. gadsimta nogalē, kad apbūvēts arī Rīgaskalns un Rīgas iela.

Rīgas iela atrodas Līgatnes pilsētas vēsturiskajā centrā un iekļaujas papīrfabrikas strādnieku ciemata apbūvē – valsts nozīmes pilsēt būvniecības pieminekli. Šīs ielas apbūve Rīgaskalnā radusies 19. gadsimta nogalē, kad papīrfabrikas īpašnieki, rūpējoties par savu strādnieku dzīves līmeņa celšanu un vēloties izveidot paraugciematu pēc pašiem labākajiem un modernākajiem Eiropas tālaika standartiem, uzsāka plašus būvniecības darbus Līgatnes centrā.

Rīgas ielas apbūvi veido trīs koka rindu mājas, kurās iekārtoti dzīvokļi papīrfabrikas strādniekiem. Pirmās divas 12 dzīvokļu mājas uzceltas 1894. gadā. Trešā jau ar 16 dzīvokļiem – 1900. gadā. Šīs mājas, kas saglabājušās līdz mūsdienām, ir unikāls koka arhitektūras paraugs Latvijā un visās Baltijas valstīs. Dzīvokļi tajās bez atsevišķas samaksas savulaik piešķirti papīrfabrikas strādnieku ģimenēm. Interesanti, ka ievērota stingra sociālā hierarhija. Strādnieku ģimenēm pienākušies standarta vienistabas dzīvokļi, savukārt priekšniekiem divu un trīs istabu dzīvokļi ar vannas istabām. Neprecētiem strādniekiem nācies iztikt ar istabiņām otrajā stāvā. Jau kopš gadsimta beigām Līgatnes strādnieku mājās bija arī elektrība, kas, tāpat kā ūdens un malka dzīvokļu kurināšanai, papīrfabrikas strādniekiem pienācās bez maksas.

Interesants objekts, kas saglabājies līdz mūsdienām un aizvien raisa tūristu interesi, ir āra sausās tualetes, kas pēc pašu māju līdzības celtas ar atsevišķu ieeju katram dzīvoklim.

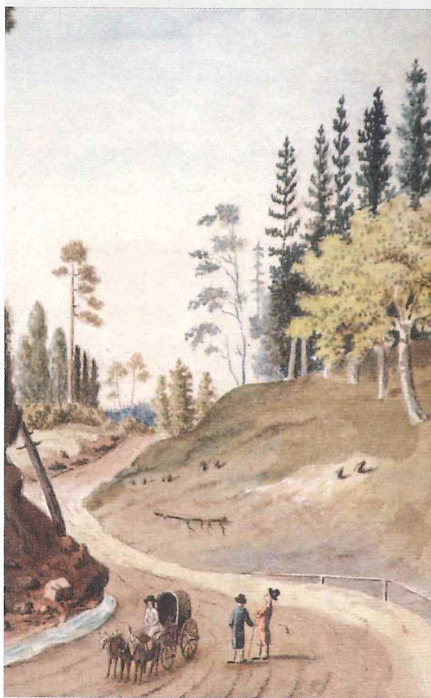
Skats uz tiltiņiem *Eižens* un *Vilhelms*. Līgatnes novada domes arhīva foto

Līdz ar Rīgaskalna apbūvi iedzīvotāji sāka tā smilšakmens atsegumos veidot pagrabu alas, kā tas darīts visā Līgatnē. Pagrabu iekārtošanas darbus uzraudzīja inženieris Eižens Irmers, kas 1882. gadā ieradās Līgatnē. Darbos bija iesaistīti papīrfabrikas strādnieki, kā arī pieaicināti palīgi. Kopumā Rīgaskalna iežos izcirstas trīs pagrabu ejas jeb gaņģi, kurās joprojām atrodas 45 pagrabi, no kuriem lielākā daļa arī mūsdienās kalpo par pagrabiem, kur līgatnieši glabā kartupeļus, ievārījumus un citus produktus.

19. gadsimta 90. gados Rīgaskalnā uzbūvēts arī tiltiņš *Eižens*, kam dots tā projektētāja Eižena Irmeja vārds. Jāpiebilst, ka visiem Līgatnes tiltiņiem, kas tolaik tapa gan pāri Līgatnes upītei, gan kanālam un gravām, piešķirti personvārdi. 2011. gadā *Eižens* atjaunots un nu kalpo līgatniešiem un pilsētas viesiem, kas dodas pastaigā no Anfabrikas klints uz Rīgaskalnu.

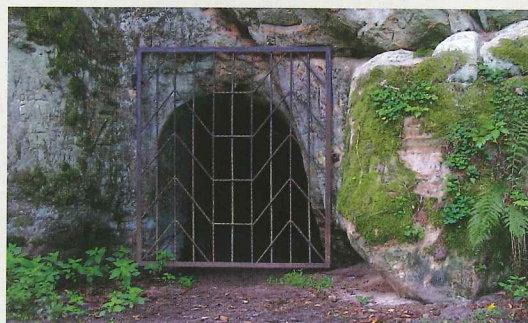
2012. gadā Līgatnē noslēdzās projekta *Līgatnes papīrfabrikas ciemata kultūrvēsturiskās tūrisma takas izveide* īstenošana. Šā projekta ietvaros atjaunots jau minētais tiltiņš *Eižens*, labiekārtota pastaigu taka no Rīgaskalna uz Anfabrikas klinti, uzbūvēti jauni šķūniši un žogs ap Rīgaskalna mājām, iekārtots rotaļu laukums un veikti citi labiekārtošanas darbi.

Autore I. Okunova

Johans Kristofs Broce. Rīgaskalns.

No Rīgaskalna. Līgatnes novada domes arhīva foto

Rīgaskalna pagrabu alas mūsdienās. Līgatnes novada domes arhīva foto

Rīgas iela Raunā

Rakstītajos vēstures avotos Raunas pils pirmo reizi minēta 1381. gadā kādā Rīgas arhibīskapa izdotā dokumentā, taču kā apdzīvota vieta – ciems jeb miests – Rauna minēta 1471. gadā. Rauna pastāvēja kā apmetne pie Raunas pils, kuras pakājē saplūda tirdzniecības ceļi no Cēsīm, Valmieras, Smiltenes un Rīgas. Šādi veidojās mūsdienās zināmā Rīgas iela, uz kuras sākotnēji bija izvietotas tikai dažas Raunas pils muižai piederošas rijas.

Gar Rīgas ielas kreiso malu (iebraucot Raunā no Rīgas puses) ēkas kārtotas cita pie citas, un pārsvarā tās ir divstāvu ēkas. Atsevišķas ēkas celtas 20. gadsimta sākumā, taču lielākā daļa veidotas tikai pēc Pirmā pasaules kara. Laika gaitā ielas ainava, kādu to redzam 20. gadsimta 20. un 30. gadu fotoattēlos, pārbūvējot ēkas, mainījusies. Kopumā ēku celtniecībā iezīmējas nacionālā romantisma attīstības tendences.

Rīgas ielas labā puse palikusi neapbūvēta, kas saistāms ar ceļam tik tuvu esošajiem Raunas pils aizsarggrāvjiem. 20. gadsimta 30. gadu sākumā apspriests jautājums par Brīvības cīņās kritušajiem veltīta pieminekļa izveidi un izlemts par tā būvniecību iepretim Rīgas ielas astotajam namam. Līdz ar to daļēji aizbērts Raunas pils aizsarggrāvis, kā arī norakta ielas malā esošā piekalne un izveidots uzbērums ar terasēm, kura centrā 1933. gadā atklāja tēlnieka Kārļa Zemdegas veidoto Brīvības cīņās kritušo piemiņas vietu, kas, pateicoties pieminekli veidotajam tēlam, tautā saukta

Raunas biedrības nams. Skats uz Rīgas ielu. 2014. gads. E. Plētiņa arhīva foto

par Koklētāju. To atklāja tā laika Latvijas Republikas prezidents Alberts Kviesis. Vienīgie šīs Rīgas ielas puses apbūves šedevri ir 1875. gadā celtais Raunas pagasta nams un 1910. gadā celtais Raunas biedrības nams. Abu namu celtniecība ieturēta nacionālā romantisma tradīcijās.

Rīgas iela vēsturiski bijusi būtisks tirdzniecības ceļš un loģiski iekļaujas tagadējās Raunas apdzīvotās vietas plānojuma telpiskajā struktūrā. Ielas pirmais nams, kas vēsturiski kalpojis kā pašvaldības ēka, kā arī no Rīgas ielas labi redzamās Raunas pilsdrupas, Brīvības cīņās kritušo piemiņas vieta un vēsturiskā apbūve padara šo telpisko struktūru par Raunas centrālo vietu. Rīgas ielas vēsture ir saglabājusies sabiedrības atmiņās un noteikti saglabājama kā vēsturiska liecība. Katrs, kurš apmeklēs Raunu, bez Rīgas ielas vēsturiskā šarma šeit atradīs arī citas Latvijas bagātības: pilskalnu, pilsdrupas un Staburagu.

Autors E. Plētiens

Skats uz Rīgas ielas namu Nr. 1. 1997. gads. VKPAI PDC

Skats uz Rīgas ielas namu Nr. 2. 1997. gads. VKPAI PDC

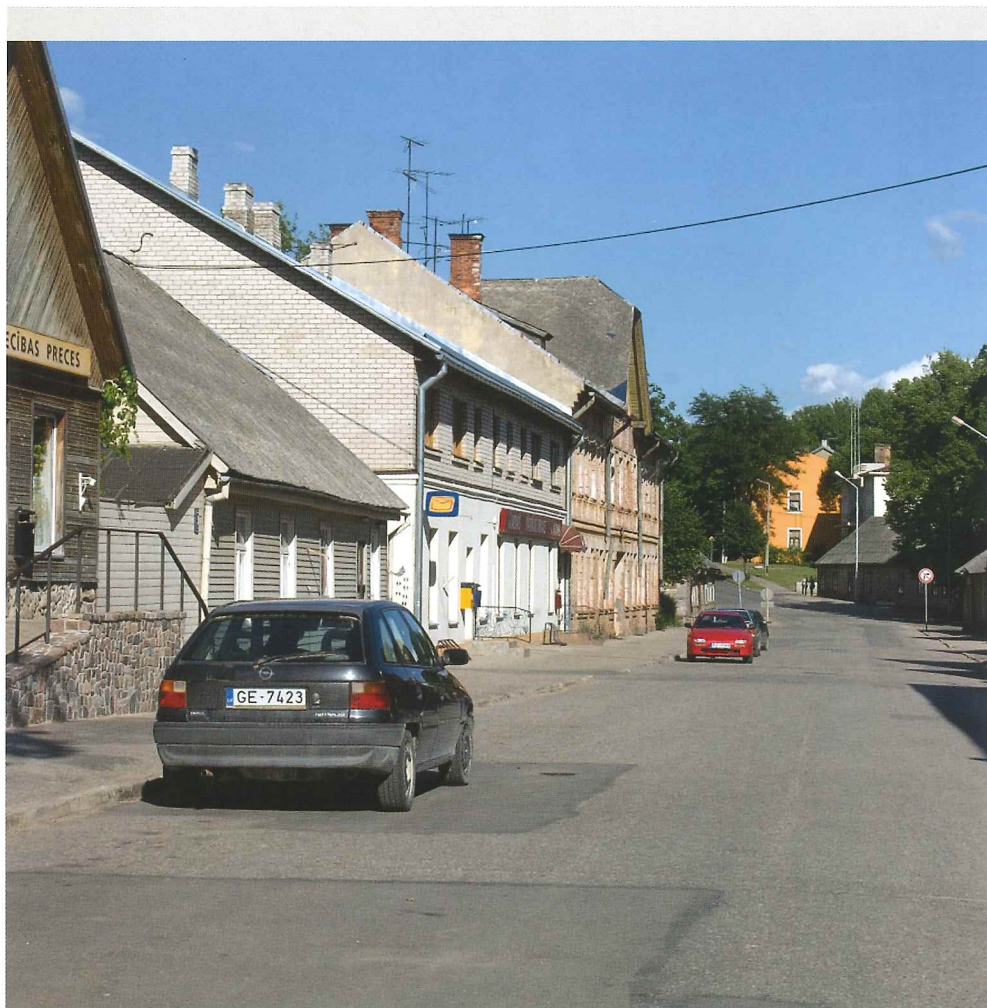
Skats uz Rīgas ielu virzienā uz Raunas centru. 20. gadsimta 30. gadi. VKPAI PDC

Rīgas iela Rūjienā

Rūjiena, Rūjene, Rūvene, Ruhja – tik dažādi mūsu mazo, jauko un latviskāko pilsētiņu (vistālāk Latvijas ziemeļos) sauc gan vietējie, gan iebraucēji. No senākām vēstures ziņām, kas atrodamas Indriķa hronikā, var secināt, ka Rūjiena atradās igauņu Sakalas valstī. Hronikā teikts, ka 1211. gadā sakalieši bija sakāvuši latviešus un izpostījuši Imeru, ka pretuzbrukumā libieši Kaupo vadībā kopā ar vāciešiem iebruka Sakalā un nodedzināja Purkes pili. Domājams, ka Purkes vietā 1263. gadā cēla vēlāko Rūjienas pili un nedaudz tālāk arī baznīcu. Pie pils un baznīcas izveidojās miests, kas 1920. gadā ieguva pilsētas tiesības.

Miesta galvenā iela, kas 1840. gada kartē apzīmēta tikai kā ceļš uz baznīcu, 19. gadsimta beigās jau dēvēta par Tirdzniecības ielu, vēlāk sadalīta Limbažu ielā un Baznīcas ielā, bet no 1926. gada ieguvusi Rīgas ielas nosaukumu, jo ved uz Rīgu.

Rīgas ielu sākotnēji klāja smilšu segums, pēc tam apaļo akmeņu bruģis. 20. gadsimta 60. gadu sākumā vienlaikus ar līkuma iztaisnošanu pie baznīcas ielu noasfaltē. 20. gadsimta 70. gados telefona kabeļu, kanalizāciju un ūdensvada dēļ ielu vairākkārt uzrok. 20. gadsimta 80. gadu beigās to vēlreiz visā garumā noasfaltē. Pēc divdesmit gadu lietošanas ielas segums atkal ir ļoti sliktā stāvoklī, tāpēc 2009. gadā iela, bet 2011. gadā tai piegulošie centra un Kalnkroga krustojumi iegūst kvalitatīvu asfalta segumu. Līdz pat šodienai turpinās gājēju celiņa labiekārtošana no centra līdz Kalnkrogam.

Rīgas iela Rūjienā. 2014. gads. G. Apsiša foto

1944. gada 23. septembrī vācu armija atkāpjoties nodedzināja 273 Rūjienas ēkas (20 no tām atradās Rīgas ielā). No uguns izglābās centra vecās koka ēkas, kas veido Rūjienai tik raksturīgo apbūvi, kura radusies 19. gadsimta vidū. Rīgas ielā 3 joprojām atrodas aptieka, kas provizora Kārļa Georga Titjēna vadībā sāka darboties 1841. gadā. Rīgas ielu grezno 1907. gadā Pīksāru krodzinieka Rozenberga celtais divstāvu ķieģeļu nams ar iebraucamo sētu. Saglabājusies arī mākslinieka Ādama Alkšņa (1864–1897) dzīvojamā ēka un mākslinieka darbnīca (Nr. 11 un Nr. 11a). Pati senākā Rīgas ielā ir Rūjienas Svētā Bērtuļa baznīca. 2013. gadā tā atzīmēja 750. gadadienu. Baznīcas ēka, gadiem ejot, vairākkārt postīta. Pēdējais postījums piedzīvots 1974. gadā, kad no blakus baznīcai degošā šķūnīša vējš uznesa dzirksteles baznīcas augšējā jumta korē. Baznīca izdega pilnībā. Tika izglābtas tikai baznīcas grāmatas, divi kroņlukturi, altāra glezna un torņa gailis. Desmit gadu stāvēja baznīcas drupas, jo padomju vara neatļāva to atjaunot. Dievnamā jau auga koki. No 1984. gada līdz mūsdienām baznīcas iekšpuse pilnībā atjaunota. Baznīca vēl joprojām ir bez torņa. Patlaban top jumta un torņa projekts, un ir cerība, ka drīzumā gailis, kas patlaban atrodas Rūjienas izstāžu zālē, atkal ieņems vietu baznīcas torņa smailē un pārredzēs Rīgas ielu visā tās garumā.

Autore L. Siliņa

Pīksāru krodzinieka Rozenberga celtais divstāvu ķieģeļu nams ar iebraucamo sētu. 1927. gads.
 Skats no centra uz Rīgas ielu. 1911. gads. (Līdz 1926. gadam Limbažu iela.) Kreisajā pusē Cepļa krogs.
 Skats no Oliņmājas (Rīgas iela 14) tornīša uz centru. 1938. gads.
 Skats uz centru. 1910. gads. Labajā pusē mākslinieka Ādama Alkšņa ģimenes māja Limbažu ielā 4.
 (Pēc 1926. gada Rīgas iela 11.)
 Pastkartes no L. Siliņas arhīva

Rīgas iela Valkā

Valkas vārds pirmo reizi minēts 1286. gadā Rīgas pilsētas parādu grāmatā. Pilsētas tiesības tai piešķīra 1584. gadā Polijas karalis Stefans Batorijs. Valkas ziedu laiki bija 19. gadsimta beigās, kad tur izbūvēja vairākas dzelzceļa līnijas un Valka kļuva par dzelzceļu mezgla pilsētu ar remontdarbnīcām. Valcēniešu dzīvi būtiski ietekmēja pilsētas sadalīšana 1920. gadā un valstu robežas nosprašana.

Vēsturiski Rīgas iela bijusi svarīgas transporta maģistrāles sastāvdaļa. 17. gadsimtā tā kļuva par posmu Rīgas–Valmieras–Tērbatas–Narvas pasta līnijā, kas bija Vidzemes sakaru sistēmas nozīmīga sastāvdaļa vēl 19. gadsimta vidū.

Līdz pilsētas dališanai Rīgas iela sākās pie Jāņa baznīcas (tagad Valgā) un, metot līkumu pie Vrangeļu nama, turpinājās tagadējā Valkā. Arī namu numerāciju sadalīja divās neatkarīgās daļās – atsevišķi pilsētas daļai, kas tagad ir Valgā, un Lugažu laukumam (kā toreiz dēvēja tagadējo Valku).

20. gadsimta sākuma kartēs un adrešu grāmatās Valkas pusē esošā ielas daļa saukta gan par Veco Rīgas pasta ceļu, gan par Lielo pasta ceļu. Pēc pilsētas tiesību piešķiršanas Valkai (1920. gads) līdz 1960. gada aprīlim tās nosaukums ir Rīgas iela. Tad kā pilsētas galveno ielu to par godu vadoņa kārtējai jubilejai pārdēvēja par Ļeņina ielu. Rīgas vārdu tā atguva 1990. gada maijā.

Igaunijas pusē palikusi iela mūsdienās Rīgas ielas nosaukumu saglabājusi uz pusi isākā posmā – no Jāņa baznīcas līdz Raja ielai. Latvijas pusē Rīgas iela šķērso Valku virzienā no dienvidaustrumiem uz ziemeļrietumiem 3,985 kilometru garumā. Tās sākums ir pie valstu robežas.

Ielas apbūvē dominē 20. gadsimtā celtas ēkas: dzīvojamās, sabiedriskās, kā arī ražošanas un pakalpojumu jomai paredzētās. Laika gaitā apbūve ir būtiski mainījusies. Vairākas 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta pašā sākumā celtās ēkas 20. gadsimta 80. gados nojauktas, piemēram, pašā ielas sākumā

Rīgas iela, priekšplānā autoosta (izbūvēta 1965. gadā). 1974. gads. VknM

nepāra numuru pusē, savukārt vairākas ir pārbūvētas, piemēram, Nr. 30, 44, 46. Patlaban senākās ēkas Rīgas ielā ir: Lugažu evaņģēliski luteriskās draudzes Svētās Katrīnas baznīca, kuras 1755. gadā celto, taču ugunsgrēkā izdegušo mūra namu atjaunoja 1910. gadā; Lugažu draudzes māja, kas celta 18. gadsimtā kā draudzes skolas nams; baronu fon Vrangeļu dzimtas nams, celts 19. gadsimta vidū; Valkas novadpētniecības muzeja ēka, kas uzcelta 1853. gadā speciāli Vidzemes draudzes skolu skolotāju semināram.

Kā pilsētas galvenajai ielai tai visos laikos bijusi svarīga loma komunikācijas vidē. Līdz 20. gadsimta sākumam Rīgas ielā nozīmīgu vietu ieņēma baznīca, netālu no tās esošie trīs muižu krogi, kas atradās gandrīz blakus citam, draudzes skola, daudzās tirgotavas, amatnieku darbnīcas, kā arī iestādes.

Iela nevar lepoties ar izcilām pērlēm arhitektūras ziņā, bet dažiem namiem ir interesantas detaļas. Piemēram, ēkai Nr. 27, ko 20. gadsimta sākumā kā vasarnīcu cēlis fotogrāfs A. Rudītis un 1920. gadā daļu ēkas pielāgojis fotodarbnīcai, kur tā darbojās līdz 1930. gadam. Šīs ēkas frontālās fasādes mansarda korē ir mežģiņveida metālkalums, kurā ietverti burti A R, kas nozīmē – Antons Rudītis.

Rīgas ielas apbūve pilsētas centrā ir blīvāka. Dārzi pie ēkām pārsvarā ir iekārtoti ēku pagalmos. 20. gadsimta 20. gados gar ielas abām pusēm simetriski iestādītas liepiņas, kas atdala braucamo daļu no gājēju ietves. 20. gadsimta 80. gadu pirmajā pusē, veicot apjomīgus ielas remontdarbus un paplašinot ielas braucamo daļu posmā no Semināra ielas līdz dzelzceļa pārbrauktuvei, māju nepāra numuru pusē liepas nozāģētas.

Patlaban Rīgas iela Valkā ir nozīmīga transporta maģistrāle, un tās apbūve ir liecība pārmaiņām pilsētas arhitektoniskajā veidolā.

Autore L. Drubiņa

Rīgas iela 22 – Valkas rajona sadzīves pakalpojumu nams. 1983. gads. VKNM

Rīgas iela. Labajā pusē kokos ēkas Nr. 27 mansarda kore ar metālkalumu. Apt. 1924. gads. VKNM

Aptiekas ēka Rīgas ielā 13. 20. gadsimta 30. gadi. VKNM

Latvijas-Igaunijas robeža. Kreisajā pusē Rīgas ielas sākums ar t. s. Vrangeļu namu. 20. gadsimta 20. gadi. VKNM

Rīgas iela Varakļānos

Pirmo reizi vēstures avotos Varakļāni minēti 1483. gadā, kad Rīgas arhibīskapa vasalis F. Tizenhauzens sūdzējās landtāgam par Livonijas ordeņa mestru Bernhardu von der Borhu, ka tas viņam atņēmis četrus ciemus, tostarp arī Varakļānus. Vēsturnieka B. Brežgo apkopotajā dokumentu krājumā *Latgales inventāri un ģenerālmērīšanas zemju apraksts* 1784. gadā Varakļāni jau dēvēti par miestu. Šajā laikā Varakļānu miests pieder Beļskas vaivadam, zinātniekam, dzejniekam un mecenātam grāfam Mihalam Janam Borham. Varakļānos bijušas astoņas mājas, kas izvietotas gar ceļu abās pusēs. Šis māju izvietojums liecina par galvenās Rīgas ielas veidošanās pirmsākumiem. Miestam raksturīgā aina izveidojās 19. gadsimta laikā. Uz mākslīgi veidota uzkalna Rīgas ielas malā 1814. gadā uzcelta Svētā Viktora kapella ar grāfu Borhu dzimtas kapenēm zem tās. 1854. gadā galvenās ielas malā uzcelta lielā Romas katoļu draudzes baznīca. Abas šīs sakrālās celtnes 18. gadsimtā projektējis itāļu arhitekts Vinčenco Macoti, līdz ar to radot vēlāk galvenās ielas koptēlu. Rīgas ielas noslēgumā virzienā uz Rīgas pusi 1896. gadā uzcelta koka slimnīcas ēka. Ap 19./20. gadsimta miju Varakļāni jau bija ieguvuši tipisku mazpilsētas izskatu ar galveno ielu, kas veda uz Rīgu. 1928. gadā Varakļāni ieguva pilsētas tiesības. 1930. gadā Rīgas ielu pārsvarā veidoja koka apbūve un dažas mūra vienstāva un divstāvu mājas ar 144, bet 1933. gadā – ar 166 tirdzniecības uzņēmumiem. Lielākā daļa no tiem piederēja ebrejiem, tautā tās tika sauktas par piparu bodēm. Rīgas ielā divstāvu mūra namu uzcēla tirgotājs Jankels Psavho (padomju laikā tajā atradās ambulance). Vairākus koka un mūra namus bija uzcēlis tirgotājs Jaunzems.

Skats no Sv. Viktora kapellas uzkalna uz Rīgas ielu. 1910. gads. VarNM

Koka apbūves mājiņas, izņemot dažas divstāvu mūra ēkas, ritmiski kārtotas gar ielu vairāku kilometru garumā, veidoja izstieptas apdzīvotas vietas ainu. Šajā laikā Rīgas ielu ieklāja ar akmens bruģi.

Otrā pasaules kara laikā pilsētas centrs tika sagrauts. Visa Rīgas iela nodedzināta un nopostīta. Pēc kara pirmais neatliekamais darbs bija gruvešu novākšana. Desmitiem varakļāniešu saņēma jaunus apbūves gabalus un būvmateriālus no pilsētas izpildkomitejas jaunu māju celšanai. Mājas tika būvētas no dažāda materiāla (arī no dēļiem) galvenokārt Rīgas ielas malā. 1946. gadā Rīgas ielas galā (uz Rēzeknes pusi) iekārtoti brāļu kapi Otrajā pasaules karā kritušo piemiņai. 1946. gada rudenī Rīgas ielas Kalna dzirnavās uzstādīta elektrostacija, nosprausta elektrolīnija un pievesti stabi darbu veikšanai. No 1950. līdz 1957. gadam Rīgas iela ieguva jaunu izskatu. Tās malās tika uzceltas jaunas mūra ēkas: zonālā slimnīca, kultūras nams, patērētāju biedrības veikali, iekārtots skvērs, atjaunotas ietves un ieklāts asfalta segums. Gar Rīgas ielas malām iestādītas arī jaunu liepu rindas.

Mūsdienās Rīgas ielai vairākkārt atjaunots un uzlabots tās vizuālais tēls. Taču joprojām ir saglabāties 19. gadsimta sākotnējais ielas kopskats ar kapellu un baznīcu. Arvien vairāk Rīgas ielas iedzīvotāji cenšas uzlabot savu mājokļu vizuālo tēlu, to tuvumā iekārtojot skaistus košumdārzus, rīkojot kopīgas talkas. Šodien Rīgas ielas centrālā daļa atkal piedzīvo pārvērtības, jo tiek labiekārtots atpūtas skvērs. Rīgas ielas kultūrvēsturiskā nozīme daudzu gadsimtu laikā nav mazinājusies.

Autore T. Korsaka

Skats uz Rīgas ielu. 20. gadsimta 30. gadi. VarNM

Aptiekas ēka, kas atradās Rīgas un Daugavpils ielas krustojumā un piederēja E. Hnockam. 1935. gadā aptieka slēgta, jo pārgāja Latvijas kredītbankas īpašumā. 1928. gads. VarNM

Rīgas iela. 1946. gads. VarNM

Rīgas iela Bauskā

Bauska kā pilsēta tagadējā vietā Mēmeles upes kreisā krasta senlejā veidojusies 16. gadsimta otrajā pusē. 1609. gadā Kurzemes hercogs Frīdrihs dāvāja pilsētai zīmogu ar ģerboņa attēlu, un tradicionāli šo uzskata par Bauskas dibināšanas gadu, jo precīzs pilsētas tiesību piešķiršanas gads nav precīzi zināms.

Viena no pilsētas galvenajām ielām ir tagadējā Rīgas iela, kas, gadsimtiem ejot, zaudējusi savu svarīgo lomu pilsētas dzīves organizēšanā, bet saglabājusi īpašo auru vecpilsētas noskaņā. Rīgas ielai vairākkārt mainīts nosaukums. Sākotnēji tā dēvēta par Kungu ielu, pēc divu Mēmeles ūdensdzirnavu uzcelšanas 19. gadsimtā ielu dēvēja par Dzirnavu jeb Sudmalu ielu. 1936. gadā Sudmalu ielas nosaukumu aizstāja ar Vienības ielas nosaukumu, un tikai 1940. gada novembrī iela ieguva savu tagadējo nosaukumu – Rīgas iela.

16. gadsimta beigās un 17. gadsimta sākumā Bauskā izveidotā ielu struktūra ir mainījusies. Divas paralēlās ielas, no kurām viena ir Rīgas iela, aptuveni iezīmē to satiksmes ceļu, kas veda cauri pilsētai uz Rīgu.

Līdz mūsdienām Bauskas vecpilsētā ir saglabāties 16. gadsimta pilsētas plānojuma ielu tīkls, kad viens no abu paralēlo vecpilsētas ielu – tagadējās Rīgas ielas un tagadējās Plūdoņa ielas – uzdevumiem bija organizēt satiksmi pilsētā un savienot trīs pilsētai nozīmīgas sabiedriskās ēkas: Svētā Gara baznīcu, Rātsnamu un Svētās Trīsvienības baznīcu, kas līdz 1733. gada ugunsgrēkam atradās tagadējā Saules dārzā.

Rīgas ielas kopējais tēls Bauskas vecpilsētā ir atturīgs, taču vienlaikus pievilcīgs ar savu vienkāršību. Ielas vēsturiskajai apbūvei raksturīgas vairākas savdabīgas iezīmes. Pirmkārt, tā ir ļoti monotona, tajā nav vizuālu pieturas punktu, jo ielā dominē slēgta tipa apbūve – gandrīz visu māju ārējās fasādes vienā līnijā novietotas līdz ar ietvi un brauktuvi. Skatot ielā esošos namīpašumus kopumā, var pamanīt vēl kādu raksturīgu iezīmi, proti, tajā

Skats uz Rīgas ielu no Rātsnama torņa. 2012. gads. M. Putniņas foto

ielas pusē, kas atrodas tuvāk Mēmelei, ēku paplašināšana ar piebūvēm un pārbūvēm notikusi upes virzienā, kur atradās arī ēku iekšpagalmi un dārzi, kas piekļāvās upes krastam.

Lai arī piedzīvojusi daudzas pārmaiņas, 19.–20. gadsimtā Rīgas iela joprojām palika galvenā iela pilsētā, kurā atradās turīgāko baušļenieku privātmājas, īres namu dzīvokļi, tirgotavas un amatnieku darbnīcas.

20. gadsimta sākumā ēkā, kas atradās tagadējās Rīgas ielas krustojumā ar Salātu ielu, atvērta Žibeika komercskola, bet turpat tuvumā jaunuzceltā namā 1903. gadā baušļeniece Ina Kļaviņa atvēra privātgimnāziju ar latviešu mācībvalodu. Rīgas ielā Svēta Gara vācu luterāņu draudzei piederošajā zemesgabalā netālu no pašas baznīcas 1766. gadā uzcelta vecākā zināmā pilsētas skola – vācu draudzes skola. 19. gadsimtā skolas ēka pārbūvēta, tajā izvietota Bauskas apriņķa skola, vēlāk pilsētas skola.

1839. gada pilsētas plānā redzama iezīmēta pārceltuve pāri Mēmelei tagadējās Rīgas ielas austrumu galā jeb tās toreizējā sākumā, bet pirmais peldošais tilts pāri Mēmelei ap kādreizējās pārceltnes vietu ierīkots 1874. gadā.

Mēmeles krastā majestātiski slienās savulaik lielākais Bauskas rūpniecības uzņēmums – vācieša Teodora Lodinga 1873. gadā dibinātā alus fabrika.

Lielu postu tagadējai Rīgas ielai nodarīja Otrais pasaules karš. Tā izskatā 1944. gadā Sarkanās armijas aviācijas uzlidojumos gāja bojā sinagoga, kas atradās Tirgus laukuma stūrī, tagadējās Rīgas ielas malā. Vislielākie postījumi bija ielas rietumu galā, kur pirms kara atradās, piemēram, mehāniskās darbnīcas, ādu ģērētava, plašais un lielais Grīšļa īres dzīvokļu nams un arī privātā koka un mūra ēku apbūve.

Autors A. Urtāns

Skats uz Rātslaukumu un Kalna un Rīgas ielas krustojumu. 20. gadsimta 50. gadi.

Bijusī I. Kļaviņas privātgimnāzija, tagad Bauskas pamatskola Rīgas ielā 32. 2012. gads. M. Putniņas foto
Dzīvojamā un veikalu ēka Rīgas ielā 41. 2012. gads. M. Putniņas foto

Rīgas iela Jelgavā

Jelgavas pilsētas aizsākumi meklējami 1265. gadā, kad Pils salā uzcelta koka pils, kuras tuvumā izveidojās amatnieku un tirgotāju apmetne. Caur Jelgavu veda vairāki ceļi – tirdzniecības ceļš uz Lietuvu, pasta ceļš no Krievijas uz Rietumeiropu, kā arī Lielupes ūdensceļš. 1576. gadā Jelgava kļuva par Kurzemes hercogistes galvaspilsētu, bet pilsētas tiesības tai bija piešķirtas jau agrāk. 1795. gadā pilsēta iekļauta Krievijas impērijas sastāvā un kļuva par Kurzemes guberņas centru. Vēsturisko apbūvi veidoja gulbūves un pildrežģa tehnikā veidotas ēkas, segtas ar dakstiņu jumtiem. 19. gadsimta beigās šo apbūvi papildināja daudzstāvu mūra īres nami un iestāžu ēkas. Jelgavas savdabīgā un neatkārtojamā apbūve gandrīz pilnībā izpostīta Otrā pasaules kara laikā. Pēc kara netika atjaunota vēsturiskā pilsētvide, bet veidota jauna. Šodien Jelgava lepojas ar pili (1738–1740, 1763–1772, arhitekts F. B. Rastrelli), *Academia Petrina* (1773–1775, arhitekts S. Jensens), atjaunoto Svētās Trīsvienības baznīcas (1592–1615) torni u. c.

Rīgas iela (Rīgas šoseja) Jelgavā atrodas ārpus vēsturiskā centra. Tajā var nonākt, braucot vai ejot garām pilij un šķērsojot Lielupi. 1652. gadā, kad izgatavots pirmais pilsētas plāns, Rīgas ielas sākumā ieskicēts neliels ceļa fragments. Nekas būtisks nav mainījies arī vēlāk – 1763. gadā, kā tas redzams J. K. Broces zīmējumā. Šīs ielas sākumā atradies krogs, kuram garām vienkāršs lauku ceļš vedis uz Rīgu. Patlaban ielas apbūvi veido galvenokārt savrupmājas jeb ģimenes mājas, kas vietām ritmiski kārtojas gar ielu, bet citur mijas ar dārziem, neapbūvētiem zemes gabaliem, žogiem.

Ielas ainava visbiežāk neizraisis nekādas emocijas – tas ir transporta kustībai paredzēts koridors, pa kuru no Ozolnieku puses nokļūst pilsētas

Tirdzniecības centrs *Valdeka* Rīgas ielā. 2014. gads. J. Zilgalvja foto

centrā. Pēdējos gados iela ir labiekārtota, izveidoti gājēju un velobraucēju celiņi, ko papildina dekoratīvi stādījumi, mākslinieciski veidotas ziedu grupas ar mazām arhitektūras formām.

Ielas apbūves hronoloģija ir raiba, reta ēka nāk no 19. gadsimta, mazliet vairāk no 20. gadsimta 30. gadiem, bet pārsvarā tās ir padomju laika celtnes. No vēsturiski nozīmīgākām ēkām jāmin Valdekas (Valdeķu) pils ar tās apbūvei piederošām ēkām. Šī klasicisma ēka pārbūvēta Tjūdorū gotikas manierē, un, iespējams, šā darba autors ir arhitekts A. Vinbergs. Tās galvenā fasāde ir simetriska, abās pusēs to ieskauj poligonāli torņi, kuru dzegū noslēdz dzeguļi. Ēkas centrālo daļu rotā iespaidīgs kāpienveida zelminis. Patlaban notiek ēkas rekonstrukcija, kopā ar citām vēsturiskām muižas ēkām to piemēro Latvijas Lauksaimniecības universitātes vajadzībām.

Par 20. gadsimta 20.–30. gadu izpausmēm liecina dzīvojamā ēka Rīgas ielā 24, kuras arhitektūrā funkcionālisma izskaņas savijas ar zināmu retrospekciju – fasādes centrā veidots stilizēts kāpienveida zelminis, galveno ieeju akcentē portīks.

Par mūsdienu arhitektūras tendencēm liecina tirdzniecības centrs *Valdeka*, kurā izvietoti veikali: *Maxima*, *Jysk*, *Čili Pica* u. c.

Rīgas iela Jelgavā ir kā ievads tam, ko sastopam tālāk – kara izpostītajā un pilnīgi neatbilstoši vēsturiskai struktūrai atjaunotajā pilsētā, kurā būdami tikai atsevišķi objekti.

Autors J. Zilgalvis

Valdekas pils Jelgavā. 20. gadsimta 30. gadi. J. Zilgalvja kolekcija

Divdesmitā gadsimta 20.–30. gadu apbūve Rīgas ielā. 2014. gads. J. Zilgalvja foto

Rīgas iela. 2014. gads. J. Zilgalvja foto

Rīgas iela Jēkabpilī

Jēkabpils atrodas Daugavas senlejas krastā, un to veido divas daļas – Jēkabpils un Krustpils. Jēkabpils sāka veidoties 17. gadsimtā kā bēgļu apmetne. Tirdzniecība bija priekšnoteikums, lai šī vieta strauji attīstītos, un 1670. gadā Kurzemes hercogs Jēkabs tai piešķīra pilsētas tiesības. 1962. gadā Jēkabpilij administratīvi pievienoja Krustpili. Krustpils pusē Rīgas iela ir galvenā, kas savieno no Daugavpils uz Rīgu braucošos un otrādi. Ielas apbūvi veido vienkārša koka ēkas, kas segtas ar divslīpju jumtiem, kā arī divstāvu mūra ēkas, kuru sienas klāj apmetums. Citās fasādēs eksponēts sarkanais ķieģelis. Ēkas ritmiski izvietotas gar ielas malām un veido savdabīgu pilsētvidi.

Rīgas ielas nami galvenokārt attiecināmi uz 19. gadsimta pēdējo ceturksni, taču iespējams, ka kāda no mazajām koka ēkām slēpj vecākas būvniecības. 20. gadsimta sākumā Rīgas iela izveidojās kā tirgotāju iela. Gandrīz katrā mājā atradās veikaliņš, no ieejas dziļākā daļa tika izmantota dzīvošanai. Veikaliņu īpašnieki pārsvarā bija ebreji – Latvijas senākā minoritāte.

Latvijas brīvvalsts laikā Rīgas iela bija tipiska tirdzniecības un sīko amatnieku iela. Apavi tika tirgoti septiņos veikalos, manufaktūra un galantērija – 15 veikalos, pārtikas preces – 61 veikalā. Trīs no viņa un degvīna tirgotavām, kas atradās pilsētā, bija Rīgas ielā. No 13 frizētavām, kas darbojās Krustpilī, 12 bija izvietotas Rīgas ielā. Galvenajā Krustpils ielā atradās abas sešgadīgās pamatskolas – latviešu un ebreju, kā arī Krustpils pasta–telegrāfa kantoris. Savdabīgs kultūras centrs bija izveidojies

Rīgas iela Krustpilī. 2014. gads. J. Zilgalvja foto

savulaik modernajā nacionālā romantisma garā būvētajā gleznotājas E. Baltmanes mājā (Nr. 202), kurā notika vietējās inteliģences tikšanās, izstādes u. c.

Rīgas ielā atradās Krustpils pilsētas valde, tiesas ēka, divas aptiekas, Latvijas Sarkanā Krusta veselības kopšanas punkts. Pie Rīgas ielas uzbūvēti arī tālaika lielākie rūpniecības uzņēmumi: 20. gadsimta 20. gados izveidotā K. Ādamsona kokzāģētava un tvaika dzirnavas, 1932. gadā celtā cukurfabrika, ūdensdzirnavas, pienotava, desu darbnīca. 1925. gadā, pateicoties vietējai inteliģencei un sabiedriski aktīvai publikai, par ziedojumiem uzcelts piemineklis Brīvības cīņās kritušajiem.

Pēdējos gados veikts ielas labiekārtojums, izmantojot gan betona bruģakmeni, gan laukakmeņus.

Autori: D. Lukševica, J. Zilgalvis

Rīgas iela Krustpilī. 19. gadsimta beigas. Jēkabpils vēstures muzeja arhīva foto

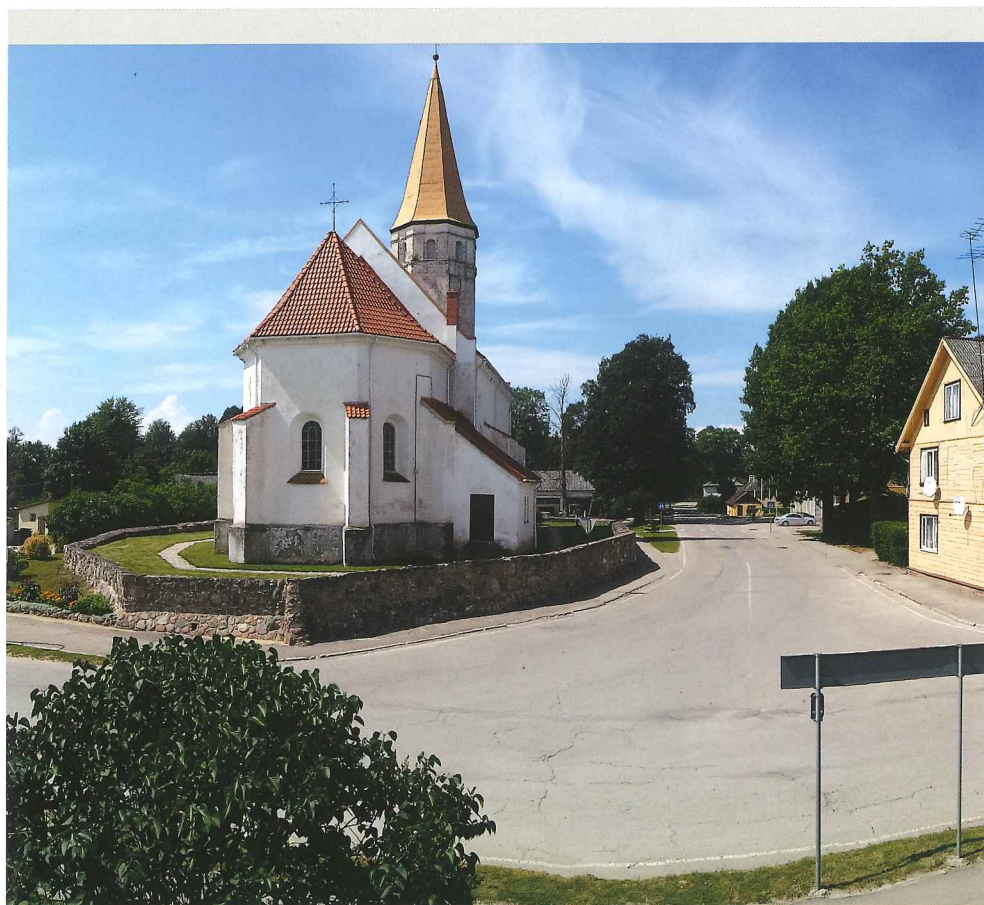
Krustpils cukurfabrika. 20. gadsimta 30. gadi. Jēkabpils vēstures muzeja arhīva foto

Krustpils pilsētas valdes ēka. 20. gadsimta 30. gadi. Jēkabpils vēstures muzeja arhīva foto

Rīgas iela Neretā

Nereta ir Sēlijas daļa, ko 13. gadsimtā pakļāva Livonijas ordenis. Pirmo reizi vēstures avotos tā minēta 1298. gadā. Krietni vēlāk pie Lietuvas dižkunigaitijas zemēm izveidojās nocietināta Neretas muiža. Ordenim sabrūkot, tā piederēja šīs savienības komturam Vilhelmam fon Efernam. Pēc hercoga Gotharda Ketlera ierosmes, 1596. gadā dibināta pirmā latīņu skola muižas un mācītājmuižas kalpotāju bērniem. Neretas miests minēts jau 1672. gada dokumentos, taču tas krietni panīka 1709.–1711. gada lielās mēra epidēmijas laikā. Pēc šīs nelaimes Neretas muižā dzīvojuši tikai pāris cilvēku. 1927. gadā Neretai piešķirts apdzīvotas vietas (ciema) statuss, bet no 1950. gada līdz pat 20. gadsimta 90. gadiem tā no strādnieku ciemata kļuva par pilsētciematu. 2009. gadā pēc administratīvi teritoriālās reformas Nereta pārtapa par novada centru.

Rīgas iela ir viena no galvenajām vēsturiskā centra ielām. Pa to no Rīgas puses var nonākt laukumā, kurā atrodas baznīca un krogs. Apbūve šajā ielā izvietota pamīšus ar dārziem un pagalmiem. Tajā dominē vienkārša un divstāvu dzīvojamās ēkas, kas pārsvarā ir mūra. Gar ielas malu krietni sen stādīti koki, kas vasaras tveicē ļauj paslēpties no saules stariem. Ievērojamākais objekts Rīgas ielā ir Neretas luterāņu baznīca, kas celta pēc V. fon Eferna ierosmes 1584.–1593. gadā kā vienkārša ēka ar sašaurinātu poligonālu altārdaļu. Baznīcas galvenās ieejas fasādē atrodas astoņstūru tornis ar galeriju augšdaļā. Dievnama arhitektūrā dominē vēlīnās gotikas un manierisma stils. Baznīcas interjers ar nelielām izmaiņām saglabājis sākotnējais. Tajā atrodas izcili mākslas darbi – kapu pieminekļi G. fon Efernam (1596), V. fon Efernam (16. gadsimta beigas) un citi. Iepretim

Neretas luterāņu baznīca. 2014. gads. J. Zilgalvja foto

baznīcai atrodas divstāvu mūra ēka – Neretas novada dome, viens no staltākajiem namiem šajā ielā.

Rīgas ielas pievilcība slēpjas tās lauciniecisajā mierā, dabas bagātību klātbūtnē un laika gaitā radītajā ainavā. Izņemot baznīcu, tur nav izcilu arhitektonisku vērtību, taču ne katrai vietai tās ir vajadzīgas, lai radītu vēsturiski pievilcīgu noskaņu.

Autors J. Zilgalvis

Rīgas iela Daugavpilī

Rīgas ielas apbūve Daugavpilī sāka veidoties 1865. gadā saskaņā ar Krievijas impērijas cara apstiprināto Vitebskas guberņas pilsētas Dinaburgas jauno apbūves plānu (arhitekts K. Makers). Daugavpils bija viena no pirmajām Latvijas pilsētām, kur 20. gadsimta septiņdesmito gadu beigās vairāk nekā puskilometru garo Rīgas ielu, kas stiepjas no dzelzceļa stacijas līdz Daugavai, pārveidoja par gājēju ielu. 2009. gadā tika pabeigta Rīgas ielas rekonstrukcija, pēc kuras pilsēta ieguva pilnīgi labiekārtotu, izteiksmīgu, harmonisku pagātnes un mūsdienīguma sintēzes paraugu. Posmā no dzelzceļa stacijas līdz Mihoelsa ielai ir saglabājusies blīva vēsturisko dzīvojamo namu apbūve ar paraugfasādēm. 1860. gadā celtais majestātiskais nams Rīgas ielā 61 ir viens no spilgtākajiem eklektisma arhitektūras piemēriem un raksturo 19. gadsimta otrās puses Daugavpils dzīvojamo namu arhitektūras valodas tendences – ielas fasāžu dekoratīvajam izteiksmīgumam un formu pārbaģātībai jāsimbolizē Krievijas impērijas jaunās buržuāzijas iedzīvotāju slāņa labklājība un pārticība. Rīgas ielas garīgā dominante Svētā Pētera Ķēdēs Romas katoļu baznīca (1848–1849, pārbūve 1924–1934) sākotnēji ir bijusi plaša pilsētas tirgus laukuma galvenais telpiskais elements. Viens no Rīgas ielas un vēsturiskā centra funkcionālā satura akcentiem ir pirmās brīvvalsts laikā 1937. gadā pēc Kārļa Ulmaņa ierosinājuma uzceltais Vienības nams. Tas tapa, izmantojot neoeklektikas formas, bet jau funkcionālisma garā. Tolaik modernākā daudzfunkcionālā ēka Eiropā, kas saglabājusī savu sākotnējo ideju līdz mūsdienām. Arī 1930. gadā celtais ugunsdzēsēju depo vēl šodien kalpo atbilstoši funkcijai. 1970. gadā iepretim Vienības namam uzbūvēta un

Rīgas iela. 2014. gads. I. Mangulsones foto

21. gadsimta sākumā pārveidota viesnīca *Latvija* (tagad *Park Hotel Latgola*) ir sava laika lieciniece – arhitektoniski profesionāli veidota, tomēr esošās vides mērogam neatbilstoša un ar vēsturisko apbūvi kontrastējoša būvprojekta ēka. Eklektiski dekoratīvā jūgendstila formveides paņēmieni arhitektūrā raksturo divas Daugavpils muzeja ēku fasādes, ko caurauž jūgendstila motīvi: atšķirīgu formu maskas, gan daiļuma simbola sievietes, gan vīnogu lapu rotātu vīriešu galvu veidā, gan formās izkopti un arhitektoniskajā pamatformā integrēti būvplastikas veidojumi. Sarkano ķieģeļu ēkai Rīgas ielā 6, kas būvēta 19. gadsimta beigās, ir savdabīgs, tikai Daugavpilij raksturīgas arhitektūras rokraksts, un tā ir īpaši saglabājama vērtība, kas ieguvusi Latgales ķieģeļu baroka nosaukumu. Ielas telpas intensīvo un masīvo apbūvi vienā pusē līdzsvaro tai iepretim esošie plašie skvēri un parki: skulptūru dārzs, Vienības laukums, Dubrovina parks. Rīgas iela Daugavpilī savu sākotnējo nosaukumu mainījusi tikai vienu reizi – 1955. gadā tā pārdēvēta par Ļeņina ielu, bet 1991. gadā atguvusi savu vēsturisko nosaukumu. Trīspadsmit ēkām ir arhitektūras pieminekļa statuss, un tās ir valsts aizsardzībā. Rīgas iela Daugavpilī ir rūpīgi saudzējama kā daudzveidīgas kultūrvēsturiskas vides telpa, kur vienkopus koncentrētā veidā atrodas dažādos laika posmos un atšķirīgos arhitektūras stilos būvētas ēkas. Tajās ir iemūžināta pilsētas gadsimtu vēsture, notikumi, dzīves kārtība, tajā dzīvojošo cilvēku darbs, likteņi un sapņi.

Autore I. Mangulsone

20. gadsimta 20. gadi, fotogrāfs nezināms. Daugavpils novadpētniecības un mākslas muzeja arhīva foto

20. gadsimta sākums, fotogrāfs nezināms. Atklātne izdota 1917. gadā A. Suvorina kontraģentūrā.

Daugavpils novadpētniecības un mākslas muzeja arhīva foto

Vienības nams Daugavpilī. J. Zilgalvja foto

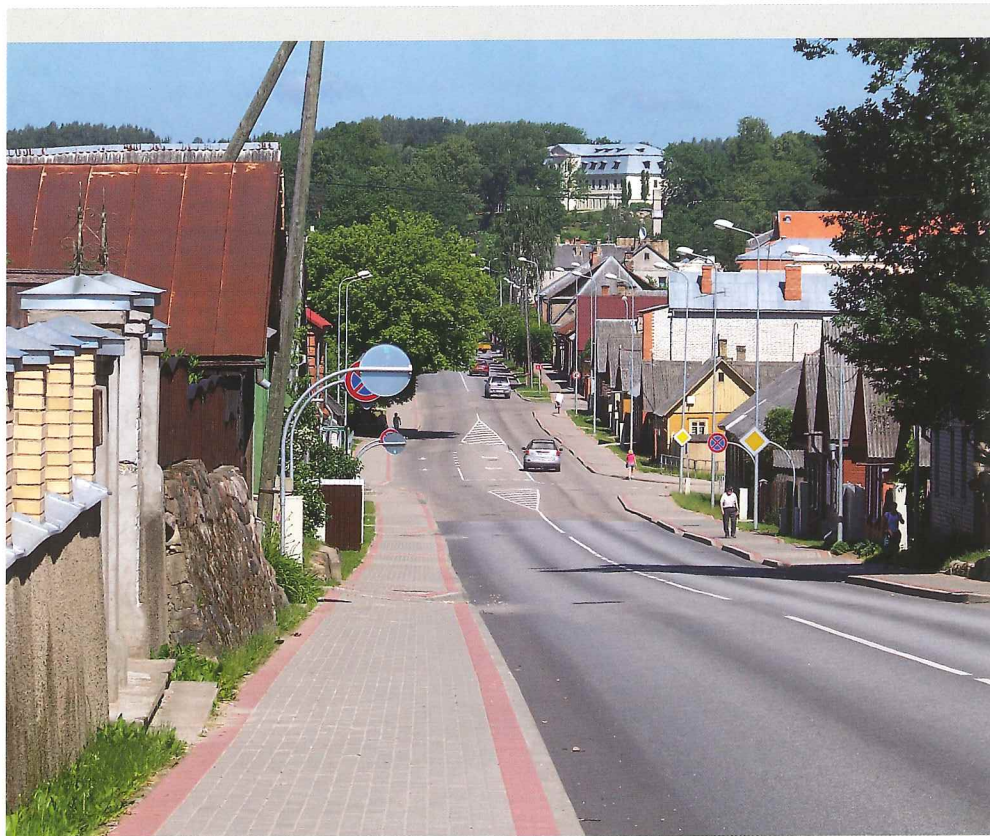
Sv. Pētera katoļu baznīca Daugavpilī, Rīgas ielā 39. J. Zilgalvja foto

Rīgas iela Krāslavā

Krāslavas apkaimē esošie pilskalni, apmetnes un senkapi liecina par šīs vietas seno apdzīvotību. To apliecina arī senie nostāsti par 10. gadsimtā te dzīvojošo Polockas kņazieni Rognedu Gorislavu, Kijevas kņaza Vladimira sievu, kuras koka pils atradusies tagadējā Teātra kalnā. Pirmie rakstītie avoti par pilsētu attiecināmi uz 16. gadsimtu. 1729. gadā Krāslavas miests nonāca Plāteru pārvaldībā. Tobrīd Krāslavā bija 47 ēkas, un tikai dažas no tām ir mūra: muižnieku viesnīca *Livonija*, zirgu pasta stacija, graudu noliktava un divi krogi. Gar šīm ēkām, kā arī gar Krāslavas katoļu baznīcu un grāfu Plāteru pili caur pilsētas vēsturisko centru paralēli Daugavai vijās senākā un nozīmīgākā maģistrāle Krāslavā – Rīgas iela.

18. gadsimtā, kad Krāslava bija plaukstošs miests, pa tagadējo Rīgas ielu bija organizēts pasta ceļš Rīga–Vitebska–Smoļenska–Maskava. Zirgu pasta stacija (18. gadsimts) bija izvietota ēkā pretim autoostai.

Visā Rīgas ielas garumā apbūve veidota gar ielu. Tās ir 19. gadsimta beigās – 20. gadsimta sākuma vienkārša un pusotrstāva koka un mūra ēkas ar slēgtiem pagalmiem, lieveņiem un žogiem, kas mijas ar koptiem mazdārziņiem. Senatnīguma gaisotni joprojām saglabā pašā pilsētas vēsturiskajā centrā iepretim kādreizējam tirgus laukumam izvietotā 18.–19. gadsimta mūra ēku grupa, kuras tapšanā piedalījies itāļu arhitekts A. Parako. Šo ēku fasāžu barokālie dekoru elementi, nošļauptie jumti vēsturiski saskan ar pils un baznīcas arhitektūras formām, veidojot vienotu pilsētas vēsturiskā centra kopainu. Sākotnēji šo ēku funkcija bijusi muižnieku iebraucamā vieta – viesnīca *Livonija*. 1808. gadā šajās ēkās atradās traktieris, viesnīca, pārvaldnieka un kalpotāju dzīvojamās telpas. Latvijas brīvvalsts laikā ēkā

Rīgas iela. 2014. gads. D. Bukeviča foto

Rīgas ielā 59/61 bija izvietots Latviešu biedrības nams. Baroka laikam atbilstošās būvformas vislabāk saglabājušās ēkai Rīgas ielā 63, kuras fasāde akcentēta ar mezonīnu, ko vainago barokāli veidots, izliekts frontons. Vēsturiskas ziņas liecina, ka šajā ēkā Plāteru laikā atradies cietums, ko tautā nez kāpēc dēvēja par Kazu. Visas ēkas bijušas vienkāršas ar augstiem divslīpju jumtiem. Laika gaitā tās vairākkārt pārbūvētas, tagad tur iekārtoti veikali.

Nav ziņu, kā dēvēta Rīgas iela Krievijas impērijas laikā no 18. gadsimta beigām līdz 20. gadsimta sākumam. 1922. gada Krāslavas kartē Rīgas iela iezīmēta, sākot no tagadējās Augusta ielas beigām, Krāslavas centrā, no Tirgus laukuma, sākās Maskavas iela, no Miesnieku ielas krustojuma sākās Kovaņas iela un turpinājās līdz slimnīcai. Vēlāk iela vairākkārt pārdēvēta. 1991. gada 14. novembrī ar Krāslavas pilsētas valdes lēmumu savu nosaukumu atguva Augusta iela un Rīgas iela.

Pilsētai nav apvedceļa, līdz ar to pieaugošās tranzītplūsmas dēļ ievērojami pasliktinās Rīgas ielas stāvoklis. Daļa no maģistrāles atrodas pilsētas vēsturiskajā centrā, tādējādi ir apdraudēti arhitektūras pieminekļi un unikālā Krāslavas pilsētas koka apbūve.

2012. gadā Eiropas programmas *INTERREG IIIA* ietvaros veikta Rīgas un Augusta ielas braucamās daļas, ietvju un caurteku rekonstrukcija, apgaismojuma atjaunošana un ielu apzaļumošana. Īstenojot projektu, ir izstrādāta tehniskā dokumentācija Rīgas un Augusta ielas sabiedrisko un privātmāju fasāžu, žogu, vārtu un mazo arhitektonisko formu dizainam.

Autore Dz. Bukeviča

Skats uz tiltu, diži un zirgu pasta staciju. 20. gadsimta sākums. Krāslavas vēstures muzeja arhīva foto
 Latviešu biedrības nams. 20. gadsimta 30. gadi. Krāslavas vēstures muzeja arhīva foto
 18. gadsimta apbūve Rīgas ielā. 2014. gads. D. Bukeviča foto

Rīgas iela Līvānos

Līvāni bijuši apdzīvoti jau 10.–11. gadsimtā. Savu tagadējo nosaukumu tie ieguvuši 1553. gadā, kad toreizējais zemes īpašnieks J. Līvens nosaucis jaunizveidoto miestu savā vārdā – *Liewenhof*. Pēc Rīgas–Daugavpils dzelzceļa izbūves 19. gadsimta otrajā pusē sākās strauja Līvānu attīstība, kuru pārtrauca un lielu daļu no apbūves sagrāva Pirmais pasaules karš. Pēc kara no jauna uzbūvētas 370 dzīvojamās ēkas, kuru lielākā daļa bija no koka un cieši cita pie citas sablīvētas maģistrāles – Rīgas ielas (19. gadsimtā un 20. gadsimta sākumā saukta par Maskavas ielu) – abās pusēs. Iela bija kā nosēta ar bodītēm, kuru īpašnieki bija galvenokārt ebreji. 20. gadsimta 30. gados Līvānos bija ap 180 tirgotavu. Tika atjaunota stikla fabrika, bijušajā celulozes fabrikā ierīkota spēkstacija ar dzirnavām, koka un vilnas apstrādes darbnīcām, uzcelts kaļķu ceplis un spirta dedzinātava, sāka attīstīties uzņēmumi. 1926. gadā Līvāniem piešķirts pilsētas statuss. 20. gadsimta 20.–30. gados Rīgas ielu, kas līdz tam bija zemes ceļš bez apgaismojuma tumšajā laikā un dubļu izdangāts palu un lietus laikā, labiekārtoja – to nobruģēja, ierīkoja apgaismojumu un apzaļumoja. Pilsētas rosīgo dzīvi pārtrauca Otrais pasaules karš, kura laikā nodedzināja un sagrāva lielu daļu pilsētas ēku. Nojaukto koka namu vietā 20. gadsimta 70. gados pilsētas dienvidu daļā sāka būvēt tipveida piecstāvu dzīvojamās ēkas, strauji attīstījās arī rūpniecības būvju celšana. Līvāni padomju gados kļuva par trešo lielāko rūpniecības centru Latgalē. Patlaban pilsēta ir Līvānu novada centrs, kur koncentrēta lielākā daļa novada sociālās, ražošanas, izglītības un kultūras infrastruktūras.

Lai gan pasaules karu un padomju gadu pārbūves un celtniecības laikā pilsētas galvenās ielas apbūve zaudēja daļu no sava vēsturiskā šarma, tomēr kopumā, izstaigājot Rīgas ielu, vērojami posmi un atsevišķas mājas, kur saglabāta laikā no 19. gadsimta sākuma līdz 20. gadsimta pirmajai pusei tapusi koka ēku un sarkano ķieģeļu apbūve (no Nr. 213a līdz 243 un no Nr. 248 līdz 274).

Skats uz Rīgas ielu. Labajā pusē vecās komercskolas ēka Rīgas ielā 104. 2014. gads.
I. Mangulsones foto